

Δημητρίου Κ. Παπαδοπούλου

(τελειοφόιτον τοῦ Φροντιστηρίου Ἀργυπόλεως).

Βιβλίον Γκερ. Δ. Καυταντζόπουλου καὶ εὐχ. διδασκαλίας.
Διευθυντοῦ ἐξ ἀντιπροσώπου Δαὶ Πάσης.
Αἰφ' αἰφ' 27-7-1943

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ

Καυταντζόπουλος
Καυταντζόπουλος

ΚΑΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΣΤΑΥΡΙ

ΒΑΤΟΥΜ

Τυπογραφείον Σ. Χ. Γαληνοῦ

1916,

ΤΩ ΜΕΓΑΘΥΜΩ ΕΥΕΡΓΕΤΗ

ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ

„ΣΤΑΥΡΙ“

Κ^ψ Χ' Παναγιώτη Ἀσσερῆ

ἐνθέρμῳ προστάτῃ τῆς παιδείας

Σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης

Ἐλάχιστον τεκμήριον

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ὁ πόνήσας

Δημ. Κ. Παπαδόπουλος.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ χώρα εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εἰσδύει ὁ πολιτισμός καὶ δὲν ἐκιδρῶσι τὰ φῶτα τῆς παιδείας στερεῖται ιστοριογραφίας παντελῶς· διότι λείπουσιν αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν ἀρϋόμενός τις δύναται νὰ περιγράψῃ τοιούτου εἶδους ἔργον.

Βεβαίως ἡ ἱστορία ἀναφέρει διάφορα συμβάντα ἅτινα ἔλαβον χώραν ἢ εἰς ἓν κράτος ἢ εἰς ἓν ἔθνος ἢ εἰς μίαν χώραν· ὅταν ὁμως λείπουν ταῦτα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ νὰ γράψῃ τις Ἱστορίαν, συνεπῶς λείπει καὶ αὕτη.

Οὕτω καὶ τὸ **Σταυρὶ** περὶ οὗ θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ βιβλίον αὐτό, ἐπειδὴ ἐκυλίοτο πάλαι εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας καὶ εὗρίσκετο μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίρρειαν τῶν μουσῶν δὲν ἔτυχεν ἱστορικῆς περιγραφῆς. Μόνον ἐλάχισται παρὰδόσεις διεσώθησαν περὶ αὐτοῦ, αἱ ὁποῖαι ἐπειδὴ εἶναι μεστὰ σκοτεινῶν διηγημάτων καὶ μύθων δὲν παρέχουσι σαφεῖ τεκμήρια, ἐφ' ὧν βασιζόμενός τις νὰ περιγράψῃ. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν πολλὰ καὶ διάφορα περὶ τοῦ Πόντου, μόνον τὸ ὄνομα «Σταυρὶ» ἢ «Σταυρίον» ἢ «Σταύρη» ἀπαντᾶται ἀπλῶς εἰς τὰ συγγράμματά των καὶ ἐκ τούτων εἰς τινα οὐδὲ καὶ ἀναφέρεται. Μόνον ἐν τῷ ἐγκυκλοπαιδικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ Ἰωάννου Βρετοῦ τοῦ 1914 ἀναφέρονται τινὰ περὶ τῶν Σταυριωτῶν ἅτινα παραθέτομεν ἐν τῷ περὶ ἐθνογραφίας κεφαλαίῳ.

Ὡς ἐκ τούτου, ἔχων ὑπ' ὄψιν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐγκλείουσι πυρῆνας τινὰς τῆς ἀληθοῦς Ἱστορίας τοῦ Σταυροῦ, ἀληθεσιτάτας δὲ καὶ σαφεσιτάτας πληροφορίας γεωγραφικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτοῦ περιγραφῆς, ταύτας ἔκρινα καλὸν νὰ διηγηθῶ. Ἐφ' ᾧ συνέταξα τὸ μικρὸν τοῦτο πόνημα, ἵνα φέρω εἰς φῶς τὴν πατρίδα μου, δώσω παράδειγμα ὅπως καὶ ἄλλοι γράψωσι ἱστορίαν τῆς πατρίδος των καὶ μείνη ἑσαεὶ, κειμήλιον διὰ τοὺς Σταυριώτας.

, Ἐγγραφον ἐν Σταυρὶ τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1913.

Δημ. Κ. Παπαδόπουλος.

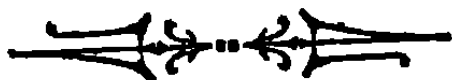

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὡς γνωστὸν ἡ μεγαλειτέρα τῶν ἡπείρων εἶναι ἡ Ἀσία. Ἡ κοιτὶς αὕτη τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἀνεξάντλητος πηγὴ τῶν φυλῶν κατοικεῖται ὑπὸ 900 καὶ πλέον ἑκατομμυρίων διαφόρων φυλῶν καὶ ἐθνῶν. Τὰ κυριώτερα ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Ἀσίας εἶναι ἡ Ἰαπωνία, ἡ Σινικὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἡ Περσία, ἐξηρητημέναι δὲ χῶραι αἱ ἐξῆς: Ἀσιατικὴ Ρωσσία, Ἀγγλικαὶ καὶ Ἰνδίαί, Ἰνδοκίνα καὶ Ἀσιατικὴ Τουρκία. Ἡ Τουρκία εἶναι κράτος συνταγματικὸν (ἀπὸ 10ην Ἰουλίου 1908) μὲ 18 ἑκ. κατοίκους περιλαμβάνει καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀποτελουμένην ἐκ πολλῶν νομῶν καὶ διοικήσεων τινῶν.

Ἡμεῖς θὰ πραγματευθῶμεν περὶ ἐπαρχίας κειμένης ἐν τῷ Νομῷ Τραπεζοῦντος, ἔχοντος ἑκτασιν 32.000 τετρ. χιλιομέτρων καὶ κατοίκους ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον.

Ὁ νομὸς Τραπεζοῦντος ἀποτελεῖται ἐκ τῶν διοικήσεων Τσανίκ, Τραπεζοῦντος, Λαζιστὰν καὶ Κιουσχανὲ ἢ Ἀργυροπόλεως· ὑποδιαιρεῖται εἰς τρεῖς ὑποδιοικήσεις: Κελκίτ, Σεῖράν, καὶ Τορούλ, ἐν ᾗ ὑπάγεται διοικητικῶς ἡ χώρα μας.

• 9. Division
Lt. Tappin K. B. ...
Admiral ...
K. B. ...
22 17. 2/1924

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

„ΣΤΑΥΡΙ“

Υποδιοικήσεις Τορούλ.

Ἡ ὑποδιοικήσις αὕτη σύγκειται ἐκ τοῦ ναχιᾶ Κιουρτιοῦν καὶ τῶν περιφερειῶν, κοινῶς ποταμίων καλουμένων, Δεραίνης, Νιθαίνης, Χαβ:αίνης, Τσίδης, κυρίως Τορούλ, Μουζαίνης, Σάν-τας καὶ Γεγλή-τερε, περιλαμβανούσης τὰς περιφερείας Ἰμέρας, Κρώμνης καὶ Σταυρί. Πρωτεύουσα τῆς ὑποδιοικήσεως Τορούλ εἶναι Ἡ Ἀρδασα, ἔδρα τοῦ ὑποδιοικητοῦ (καϊμακάμη) καὶ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῶν πλησιεστέρων χωρίων. Κεῖται ἐπὶ τῆς ἀμα-
ξιτοῦ Τραπεζοῦντος—Ἀργυροπόλεως παρὰ τὸν Κάνιν ποταμὸν καὶ ἀπέχει τῆς Ἀργυροπόλεως 5¹]₂ ὥρας. ἔχει καλὰς οἰκοδο-
μας καὶ δημόσια κτίρια (σταθμὸν χωροφυλακῆς, ταχυδρομεῖον, τηλεγραφεῖον, τηλεφωνεῖον, διοικητήριον κ. τ. λ. τέμενος καὶ νεόδμητον ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρδάσης εἰς 200 ἀνερχόμενοι, πλὴν ὀλίγων ἑμογενῶν, εἶναι Μωαμεθανοί.

Ναχιᾶς Κιουρτζοῦν.

Ὁ ναχιᾶς Κιουρτιοῦν περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς χωρία:
Σιμικλή ἔχει 200 οἰκ. καὶ ναοὺς τοῦ Ἀγίου Νικολάου, Ἀγ. Κωνσταντίνου καὶ μονὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν ᾗ μονάζουσι μοναχαὶ τρεῖς. Πέκταλα χωρίον μικρόν. Δέσμαινα μὲ 100 οἰκίας καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου. Σαρίπαπα μὲ 50 οἰκίας. Γαργάαινα οἰκ. 80 καὶ τὸ χωρίδιον Ἀκτσαλ. Ἐνταῦθα ὑπάρχει τὸ Χαρσιότ 30 οἰκ. καὶ Τσάερα ἔδρα τοῦ μουδῆρη ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν Δζίζερες καὶ Χαρσιότου.

● Ποτάμιον Δεραίνης.

Ἐν αὐτῷ εὐρίσκονται τὰ ἑξῆς χωρία:

Καλλιστ μὲ 15 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. **Κανάν** ἔχει 20 οἰκ. καὶ ναὸν τῆς Παναγίας. **Δέραινα** μετὰ 40 οἰκιῶν καὶ ναοῦ τῆς Ὑπαπαντῆς. **Κάσγα** μὲ 15 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου. **Ἀλμη** μὲ 25 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ προφήτου Ἡλία. **Κελέντων** μὲ ναὸν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ 20 οἰκίας. **Λονδζίλωνος** μὲ 40 οἰκ. καὶ ναοὺς τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἀγ. Πέτρου. **Δεβρενδζή** χωρίον τουρκικόν, ὀνομαστὸν διὰ τὴν παρ' αὐτὸ μονὴν τῆς Παναγίας **Δεβρενδζή**, ἔχουσιν δύο μοναχοὺς καὶ περὶ αὐτὴν ὠραίους κήπους.

Ποτάμιον Νιβαίνης.

Ἐν τῷ ποταμίῳ Νιβαίνης κεῖνται τὰ ἀκόλουθα χωρία:

Ραματανάντων ἔχει 25 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου. **Σιμερᾶ** μετὰ 20 οἰκιῶν καὶ ναοῦ τῆς Θεοτόκου. **Ἅγιος Ἰωάννης**, λαμπρὸν ἱχωρίον μὲ ὁμώνυμον ναὸν καὶ 40 οἰκ. **Γιαννίκα** ἔχει 10 οἰκ. καὶ ναὸν Ἀγ. Χαράλαμπος. **Ἀρταπίρ** μὲ 15 οἰκίας καὶ ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Ποτάμιον Χαδιαίνης.

Τὸ ποτάμιον τοῦτο περιλαμβάνει τὰ ἐπόμενα χωρία:

Χαδιαίνα μὲ 150 οἰκ. καὶ ναοὺς τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου, τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, Ἀγ. Ἰωάννου, Ἀγ. Θεοδώρου, Ἀγ. Νικολάου καὶ μικρὰν μονὴν τῆς Παναγίας μετὰ δύο μοναζουσῶν. **Βαρετὸν** ἔχει 15 οἰκίας καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. **Λαμπαδίον** μὲ 25 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Βασιλείου. **Δζολόχαινα** ἔχει 110 οἰκ. καὶ δύο ναοὺς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου καὶ τῆς Παναγίας. Αὕτη διατῆρει πλήρες σχολαρχεῖον. Εἶναι πατρὶς τοῦ Δελησιάνωφ, μεγάλου ἐργολάβου ἀντὶ τὸν Καύκασον,

καὶ μεγάλου εὐεργέτου τῆς Κοινότητος Δζολοχαίνης. Κορκοτᾶ
μὲ 45 οἰκ. καὶ ναὸν τῆς Ἀγ. Μαρίνης. Παλαγία ἔχουσα 30
οἰκ. καὶ ναὸν τῶν ἱσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης.

Ποτάμιον Δζίδης.

Ἐνταῦθα εὐρίσκονται Δζίδη μὲ 45 οἰκ. καὶ ναοὺς τῆς
Ὑπαπαντῆς καὶ Μεταμορφώσεως. Πιδερᾶ μὲ 20 οἰκίας καὶ
ναὸν τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου. Μαυρενᾶ μετὰ 20 οἰκ.
καὶ ναοῦ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ἐκσλοπολλάντων μὲ 25 οἰκ.
καὶ ναὸν τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ. Ἀδυσσα ἔχει 100 οἰκ. καὶ
ναοὺς τῆς Παναγίας, Ἀγ. Γεωργίου καὶ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν,
Σαρπίσκια μὲ 30 οἰκ. καὶ Αὐλίανα ἔχουσα 150 οἰκ. καὶ
ναοὺς τοῦ Ἀγ. Δημητρίου καὶ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος. Ἐν
τῷ ποταμίῳ τούτῳ κεῖται ἡ λαμπρὰ μονὴ «Παναγία Γουμε-
ρᾶς» καλουμένη, ἐν ᾗ μονάζουσι 6—8 μοναχοί. Ἐσχάτως
ἰδρύθη ἐν τῇ ἐν λόγῳ μονῇ Ἀστικὴ Σχολή, ἣτις λειτουργεῖ
τακτικῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα Λύκειον.

Ποτάμιον Δζίξερες (κυρίως Τορούλ).

Περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς χωρία:

Γολη μὲ 40 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου. Χόψια
ἔχει 50 οἰκ. ναὸν τῶν ἱσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης
καὶ εἶναι πατρίς τοῦ ἀοιδίμου Καπετὰν Γιώργη παστᾶ μεγάλου
εὐεργέτου τῆς Κερασσοῦντος. Φυτίανα μὲ 35 οἰκ. καὶ ναοὺς
τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.
Εἶναι πατρίς πολλῶν λογίων ἀνδρῶν καὶ Ἀρχιερέων τῆς Χαλ-
δίας. Λετζοῦχ μὲ 30 οἰκίας μονὴν μοναζουσῶν καὶ ναὸν τοῦ
Ἀγ. Γεωργίου. Ματζερᾶ ἔχει 40 οἰκ. καὶ ναοὺς τοῦ Ἀγ.
Γεωργίου καὶ τῆς Παναγίας. Σαραντάρ μὲ 70 οἰκίας, Πα-
παδράμ μὲ 25 οἰκίας. Κορόξαινα μὲ 50 οἰκ. καὶ ναὸν
Ἀγ. Γεωργίου. Ἀμπρικάντων μὲ 130 οἰκ. ἔχει 10 ἱερείας

μέ ναοὺς τῆς Παναγίας, μονὴν μὲ 5 μόναζούσας, τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου. Ἐν τῇ ἐνορίᾳ Ἀμπρίκ κεῖται ἡ Κεντρικὴ Σχολή. Εἰς τὸ ποτάμιον Δζίζερες ὑπάγονται τοπικῶς καὶ τὸ Ρυάκι· μὲ τρεῖς ἐνορίας κυρίως Ρυάκι, Μουρτζανί καὶ Παχτσόπον μὲ ναοὺς τῆς Ὑπαπαντῆς, τῆς Θεοτόκου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ 50 οἰκίας. Παλαιοχῶρι πρὸς τὴν Δζίδην κείμενον ἔχει 30 οἰκ. καὶ ναοὺς Ἀγ. Θεοδώρου τοῦ στρατηλάτου καὶ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Τζιμερικὰ μὲ 20 οἰκ. καὶ ναὸν τῆς Παναγίας.

Ποτάμιον Μουζαίνης.

Ἡ περιφέρεια αὕτη περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς χωρία:

Κυρίως **Μούζαινα** μὲ 50 οἰκ. καὶ ναὸν α' Ἀγ. Ἰωάννης. Εἶναι πατὴρ τοῦ ἄλλοτε Ἀριστείας Ἱεροθέου. **Τζιμερᾶ** μὲ 160 οἰκ. καὶ τρεῖς ναοὺς τῆς Παναγίας, Ἀγ. Γρηγορίου καὶ Ἀγ. Ἀκινδύνου. **Ὠραιόκαστρον** (Χάτζι) χωρίον ἱστορικὸν δι' ἐπιγραφὴν τινὰ ἐπὶ ἐρειπίου παλαιοῦ χαραχθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ προσφυγόντων ἀπογόνων τῶν Κομνηνῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἐχει 40 οἰκ. καὶ ναὸν α' Ἀγ. Ἰωάννης. **Ἅγιος Φωκᾶς** μὲ 30 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. **Σίσια** ἔχουσα 70 οἰκ. τρεῖς ἐνορίας, Παναγία μεθ' ὁμωνύμου ναοῦ, Γιανάντων καὶ Σταυρενάντων μὲ ναὸν τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. **Παλαδάντων** μὲ 35 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. **Ἀγρίδ** ἔχει 45 οἰκ. καὶ ναοὺς Ἀγ. Θεοδώρου καὶ Ἀγ. Ἰωάννου. **Λωρία** μὲ 20 οἰκ. καὶ ναὸν Ἀγ. Παντελεήμονος. Ὑπὸ τὸ Ἀγρίδ κεῖται ἡ ἐνοριακὴ μονὴ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Λαερμούχου (Ζκνταέρ) μὲ 10 μόναζούσας καὶ πλήρες Δημοτικὸν Σχολεῖον. **Μασούρα** μὲ 40 οἰκ. καὶ ναὸν Ἀγ. Γεωργίου. Αὕτη ἔπαθεν μεγάλην κατὰ τὸ 1893. **Χάραθα** χωριδιον μὲ 5 οἰκίας καὶ ναὸν τῆς Παναγίας. Ἐνταῦθα περιλαμβάνεται καὶ τὸ **Τεμπερτσήκιο** μὲ τρεῖς

ἐνορίας Κωδωνᾶ, Μεσοχώρι καὶ Μαρτίν ἔχει 100 οἰκ. καὶ ναοὺς Ἀγ. Νικολάου, Ἀγ. Ἰωάννου καὶ Παναγίας· προσέτι δὲ καὶ Ἀστικὴν Σχολήν.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΑΝΤΑΣ

Ἡ περιφέρεια Σάντας σχεδὸν κατὰ τύπον ὑπάγεται διοικητικῶς εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Τοροῦλ. Κεῖται πρὸς Α. τῆς Μονῆς Σουμελά, ἔχει περὶ τὰς 800 ὀρθοδόξους οἰκογενεῖας καὶ διαίρεῖται εἰς 7 ἐνορίας. Ἐν τῇ ἐνορίᾳ Πιστοφάντων ὑπάρχει τελεία Ἀστικὴ Σχολή.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΓΕΓΛΗ-ΔΕΡΕ

Αὕτη περιλαμβάνει τὰ ποτάμια Ἰμέρας Κρώμνης καὶ Σταυρί.

α. Ποτάμιον Ἰμέρας.

Περιλαμβάνει τὴν Ἰμεραν κωμόπολιν μὲ λαμπρὰς οἰκοδομὰς ρυθμικῶς ἐκτισμένας. Ἐχει περὶ τὰς 400 οἰκίας καὶ ναοὺς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς Παναγίας, τοῦ Ἀγ. Δημητρίου καὶ μονὴν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου ἐν ὠραιότατῇ καὶ τερπνῇ θέσει. Παρ' αὐτὴν εὐρίσκεται ἡ νεοδμητος ἑπαυλὶς τῶν Ἀδελφῶν Φωστηροπούλου. Ἐχει πλῆρες Ἀστικὸν Σχολεῖον, εἶναι πατρὶς πολλῶν λογίων, οἱ δὲ κάτοικοι εἶναι λίαν φιλόμουσοι. Λειβάδια ἔναντι τῆς Ἰμέρας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ ποταμοῦ μὲ 25 οἰκίας.

β. Ποτάμιον Κρώμνης.

Ἐν αὐτῷ κεῖται ἡ Κρώμη μὲ 14 συνοικίας, κειμένας πλησίον ἀλλήλων καὶ περιλαμβανούσας περὶ τὰς 300 οἰκίας. Αἱ κυριώτεραι τῶν συνοικιῶν εἶναι: Μόχωρα μὲ 40 οἰκ. καὶ ναὸν τῆς Θεοτόκου. Ἀληθινὸς μὲ 40 οἰκ. καὶ ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Σλαμανάντων ἔχει 50 οἰκ. καὶ

ναὸν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Παρὰ τὴν συνοικίαν ταύτην κεῖται τὸ μονύδριον τῆς «Μικρᾶς» Παναγίας μὲ 5 μοναζούσας. Μαντζάντων μὲ 25 οἰκ. καὶ ναὸν τῆς Παναγίας. Σαράντων ἔχει 20 οἰκ. καὶ ναὸν Ἀγ. Θεοδώρου. Τσαχματάντων μὲ 25 οἰκ. καὶ Νανὰκ μὲ 20 περίπου οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, ἐν ᾧ τὴν 29ην Αὐγούστου τελεῖται μεγάλη πανήγυρις. Οἱ Κρωμναῖοι εἶναι φύσει λαὸς πολὺ φιλελεύθερος καὶ ἥρωικός. (Πλείονα ἰδὲ ἐν τῇ Ἱστ. Κρώμνης Ἰ. Παρχαρίδου). Ἐν τῇ περιφερείᾳ Γεγλή-Δερέ, παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Ἰμέρας καὶ Κρώμνης κεῖται ἐπὶ λόφου τὸ Λυκάστ μὲ 30 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Χριστοφόρου. Παρτὶν ἵναντι τοῦ Λυκάστ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ ποταμίου μὲ 50 οἰκ. καὶ ναὸν τῆς Ὑπαπαντῆς. Βαρενοῦ ἵναντι τοῦ Παρτὶν ἐπὶ ὠραίας τοποθεσίας μὲ 60 οἰκ. καλῶς κατηρτισμένην Ἀστικὴν Σχολὴν καὶ ναοὺς τοῦ Ἀγ. Νικολάου καὶ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Εἶναι πατρίς τοῦ πρώην Χαλδίας κυροῦ Γερβασίου Σουμελίδου καὶ τοῦ νῦν γεράφοῦ ρέκτου Μητροπολίτου Χαλδίας Λαύρεντίου. Μουσάντων μὲ 5 οἰκ. Ρουσίον μὲ 25 οἰκ. καὶ ναοὺς τοῦ Ἀγ. Δημητρίου καὶ τῆς Ἀγ. Βαρβάρας. Ἅγιος Ἡλίας μὲ 20 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου. Νατζαράντων ὑπὸ τὸ Ρουσίον μὲ 30 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου. Εἶναι πατρίς τοῦ πολυμαθοῦς καθηγητοῦ Ἰσραὴλ Βασιλειάδου. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Γεγλή-δερέ ἢ ποταμίου Κρώμνης ὡς κοινῶς λέγεται εὕρισκονται τὰ ἐξῆς χωρία: Ψωμάντων μὲ 15 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Ὀνούργριου. Κουρτίον χωρίδιον μὲ 10 οἰκίας. Τσερκελάντων μὲ 4 οἰκ. ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου, Ζυγανίτα χωρίον μὲ ὠραίους κήπους, 25 οἰκ. καὶ ναὸν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Παζπέν ἵναντι καὶ ὑπερθεὶν τῆς συμβολῆς τοῦ Σταύρεως εἰς τὸν Γεγλή-δερέ μὲ 45 οἰκ. καὶ ναὸν τῆς Παναγίας.*)

*) Ἡθέλομεν νὰ κοσμήσωμεν τὸ μικρὸν τοῦτο πόνημά μας διὰ τῆς καταχωρήσεως συντόμου Ἱστορίας ὅλων τῶν χωρίων τῆς ἐποποι-

γ. Ποτάμιον Σταυρί.

Περιλαμβάνει μόνον τὸ χωρίον Σταυρί μὲ τρεῖς ἑνορίας Ἐπάνωχώριον, Μονοβάντων καὶ Κατωχώριον, ἀποτελουμένης ἐκ 14 συνοικιῶν. Περὶ αὐτοῦ γράφομεν ἐν ἐκτάσει κατωτέρω.

Γεωγραφικὴ καὶ ἱστορικὴ περιγραφὴ ΣΤΑΥΡΙ

Α. ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Θέσις.** Τὸ Σταυρί ἢ Σταυρὸς εἶναι ἐν τῶν μεγαλειτέρων χωρίων τῆς ὑποδιοικήσεως Τοροῦλ (ἔδρα Ἀρδασα), τῆς διοικήσεως Ἀργυροπόλεως τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος. Κεῖται πρὸς Ν. τῆς Τραπεζοῦντος εἰς ἀπόστασιν 15 ὥρων, ΒΑ δὲ τῆς Ἀργυροπόλεως, ἣς ἀπέχει 5 ὥρας, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Κουλάτ-δαγ. Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Χαλδίας (ἔδρα μητροπολίτου Ἀργυρούπολης).

2. **Σύνορα.*)** Πρὸς Α. συνορεύεται ὑπὸ τῶν φαλακρῶν κωμῶν Ἀγ. Ἡλία καὶ Ρουσίου, τῆς χαράδρας τῆς Μεταμορφώσεως, τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Κλωναρίων καὶ τοῦ κήσεως Τοροῦλ καὶ διὰ τῆς συντόμου βιογραφίας τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διαπρεψάντων λογίων ἀνδρῶν, ὅμως δὲν τὸ κατορθώσαμεν, ἔνεκεν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Δραπετεύσας ἐκ Τουρκίας (τὴν 18ην Ἰουλίου 1914) ἀπροόπτως δὲν ἐπρόφθασα νὰ συμπληρώσω τὰς περιγραφὰς τῶν ἐν λόγῳ χωρίων. Ἐπιφυλασσόμεθα νὰ ἐκδώσωμεν καὶ δευτέραν ἐκδόσιν τοῦ παρόντος βιβλίου, ὅποτε ἐλπίζομεν νὰ τακτοποιήσωμεν ὅλα
Δ. Κ. Π.

*) Ἐν τῷ σχετικῷ φερμανίῳ σύνορα ἀναφέρει. Καρὰ μπουρνοῦ, Ἀτζηγκάντσα, Ἀτζῆ σουλάρ, Κουρσημλάρ-τασῆ, Τιρνάκιολη, Ἑσκήταρικ, Ἀγία ἡλία κουρανῆ, Κόβεργα, Καρανλήκ κουγιουσῆ, Σειρά τασ-λαρή, Ζιγιαρετ (Χητρελέζ).

Μουράτ-δὰγ πρὸς τὴν Κρώμνην. Πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ βραχῶδους ὄρους Πλακίν, τοῦ Γαλενιστέρ καὶ τοῦ θαμνοσκεποῦς Μαυρομυτίου. Πρὸς Β. ἡ μεθόριος διέρχεται διὰ τῶν βορείων πλευρῶν τοῦ Κουλάτ, καμπτομένη δ' ὀλίγον ἀνωθεν τοῦ Χοτζα-μεζαρή συναντᾷ τὰ λιχαινόσπαρτα ὄροπέδια τῶν Τσοραχίων, τὰ ὅποια εἶναι ὄριον μεταξὺ Σταυρί καὶ Ματσούκας, εἴτα κατέρχεται ὀλίγον καὶ ὑπερκαμπτομένη ἀνωθεν τοῦ Ποταμίσκια καταλήγει εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Πάρματα· πρὸς Ν. δὲ ὑπὸ τοῦ Γεγλή-δερέ, τοῦ Ἀγ. Φωκᾶ καὶ τοῦ Ἀποτόμου ὄρους τῶν Ρωθωνίων τοῦ Ἀκρίτα.

3. Ἔκτασις. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Σταυρί ἀποτελεῖ σχῆμα μεγάλου ἐπιμήκους τραπεζίου, οὗ μεγαλειτέρα διαγώνιος εἶναι ἡ ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἀγομένη. Συμποσοῦται δ' ὅλη ἡ ἔκτασις εἰς 23 περίπου τετραγ. χιλιόμετρα.

4. Πληθυσμός. Οἱ Σταυριῶται ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ P. Zanen, μετὰ τῶν πέριξ συμπατριωτῶν των ἀνέρχοντο εἰς 20.000 (μετὰ τῶν Κρωμναίων κ. λ.) ἔνεκεν ὅμως διαφόρων λόγων (ἰδὲ ἐθνογραφία) ἡλαττώθη ὁ ἀριθμὸς αὐτός κατὰ πολὺ. Οἱ ἐν Σταυρί κατοικοῦντες ἀνέρχονται εἰς 1100 περίπου ψυχάς, ὧν οἱ 100 εἶναι Τοῦρκοι, οἰκίαι δὲ εἶναι 220 ἐξ ὧν αἱ 20 Μουσουλμανικαί.

5. Περὶ τοῦ ποιοῦ τοῦ ἐδάφους. Τὸ Σταυρί κεῖται εἰς ὕψος 2000—2500 καὶ πλεον ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἀλμυρῶν ὑδάτων εἶναι δὲ χώρα ὀρεινὴ καὶ βραχῶδης. Τὸ ἔδαφος ἀλλαχοῦ μὲν εἶναι ἀργιλῶδες ἢ ἀσβεστοῦχον καλυπτόμενον ὑπὸ στρωμάτων λίθων ἢ χαλίκων,—μεταξὺ τῶν ὁποίων φύεται ἐν εἶδος ἀγροῦς φυτοῦ καλουμένου θελονοχόρτου ἢ ζουγυδίου, σχηματίζει δὲ τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς χώρας (Κουλάτ-δὰγ, Ἀγεςέρ-δὰγ), ἀλλαχοῦ δὲ βραχῶδες σχηματίζον, ὅτε μὲν ἀποτόμους κορυφὰς ὄρεων μετὰ δυσπροσίτων καὶ κλιμακωτῶν

κατωφρείων (Πλακίν, Ἀκρίτα Ρωθώνιχ, Πισσάλιχ, Κάστρος, Γαρέπογιχ, Σέλ), ὅτε δὲ σκοπέλους καὶ περιφήμους ὀβελίσκους (Σπέλεν¹) Κιατήχ, Σταλία, Ἀγ. Μαρίνα). Εἰς τινὰ μέρη σχηματίζει ὀγκώδεις βράχους ἀβεστολίθου (Κρεταλή Σπέλεν, Μεταμορφώσεις²) ἢ ἐπρολίθου (Αὐλκοκέραλον, Ἀσπρα Γονέας) καὶ εἰς ἄλλα μέρη βραχίδια ὑψώματα πυρίτου λίθου ἢ σκληρολίθου (Βαίον, Ζυγογύρ, Σταλία). Ἔνεκεν τοῦ ἀγόνου τῆς χώρας, ἡ καλλιέργεια αὐτῆς εἶναι λίαν παρημελημένη. πλὴν μερικῶν τόπων, ὡς παρὰ τὸν ποταμὸν Σταῦριν καὶ τοὺς λαχνοκηπούς τοῦ Στύλου, ὅπου ἡ καλλιέργεια ὀσπρίων καὶ δημητριακῶν καρπῶν εὐδοκμεῖ.

Β. Ὄρη. Τὸ Σταυρὶ περιβαλλεται ἀπὸ τρεῖς ὄρους: αἵτινες ὡς φυτικὸν τεῖχος περικλίνουν αὐτό. Τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι: πρὸς Β. τὸ Κουλάτ-δὰγ ἢ Γουλὰτ, ὅπερ σχηματίζει μίαν τῶν κορυφῶν τῆς ὀροστοιχείας τοῦ Παρυάδρου καὶ τῶν Ποντικῶν ὀρέων. Εἶναι τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς χώρας (ὕψος 2500 καὶ πλέον μ.) καὶ ὀνομαστόν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκ τῆς καθόδου τῶν Μυοίων ὑπὸ τὸ ὄνομα Θήχης*). Οἱ Μύριοι καθ' ἃ διηγεῖται ὁ Ξενοφὼν διὰ Καρδουχίας (Κουρδιστάν) καὶ Ἀρμενίας διελθόντες ἔφθασαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Κουλάτ ἐν τῇ θέτει Σκοπέλιον (ὑπερθεῖν τοῦ Χο-ζα μεζορί) ὅπῃθεν ἀκρῶς φηίνεται ἐν εἰδῇ ὁμίχλης ἡ θάλασσα τῆς Τραπεζούντος. Ἐν-

1) Τὸ Σπέλεν, εἶναι σπήλαιον, ὅτερο ἄλλοτε ἦτο παρεκκλήσιον, ὡς μαρτυροῦν ἐξωγραφισμένα τινὰ μέρη του. Ἀπὸ τοῦ 1913 καθιερώθη ὡς παρεκκλήσιον τῆς Μεταμορφώσεως.

2) Ἐτερον παρεκκλήσιον τῆς Μεταμορφώσεως κείμενον ἐν τῇ ὁμωνύμῳ χαράδρᾳ ὑπὸ τὴν Κόβερναν.

*) Περὶ τούτου πολλὰ ἐλέχθησαν καὶ λέγονται. Ὁ Κωνστ. Π' Μιχαλόπουλος ἐν τῇ «Περιηγήσει τοῦ Πόντου» σελ. 128 λέγει μεταξὺ τῶν πολλῶν. «Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Κεϊπερτ ὁ δεινὸς Γερμανὸς γεωγράφος τίθησιν αὐτὸ (τὸ ὄρος) ὅπου τὸ νῦν τουρκιστὶ Κολάτ-δὰγ, ὁ δὲ Κώχ πάλιν ἀλλαγῶν καλῶν αὐτὸ Κατσκάρ-δὰγ. Ἀφ' ἑτέρου ὁ συγγρα-

τεῦθεν κατήλθον εἰς τὴν Μακρωνίαν ἀκριβῶς τὴν σημερινὴν Μπτσούκαν. (Ξινοφ. Κύρ. Ἀνάβασις βιβλ. Δ. ἐδᾶρ. 20—27). Τὸ Ἀγεσέρ-δᾶγ ἡ Κρίμησις τῆς Θιστόκου, τὸ Παρματοκέφαλον καὶ τὸ μπιγυτικὸν Κετίκ, τοῦ ὁποίου τὰς κλιτεῖς καὶ πρόποδες καλύπτουσι χρυσοποίκιλτα ἀμάραντα καὶ ἱκ. Πρὸς Δ. τὸ ἀπρόσιτον ὄρος Πλακὴν μὲ βραχὴν τετραγωνικὴν κορυφὴν ὕψους 200 μέτρων. Ἄλλοτε ἡ κορυφὴ αὕτη εἶχεν ὕψος διπλάσιον τοῦ σημερινοῦ, διὰ καθέτου ὁμῶς σεισμοῦ συμβάντος κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα μ. Χ. ἀνετινάχθη καὶ κατέπεσεν ὁ μέγας ἐκεῖνος κολοσσὸς ἐνσπείρας εἰς τὴν δεινὸν σπάρτον χαράδραν τοῦ Ἀγ. Βασιλείου πελώρια τεμάχια λίθων. Οἱ λίθοι οὗτοι μετ' ὁρμῆς κατερχόμενοι ἔφθασαν μέχρι τοῦ ναοῦ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (ἀπόστασις 2,000 μέτρων) καὶ ἐσχημάτισαν μεγάλας ὑπογείους ὁπὰς. Μία τοιαύτη, ὡς λεγουσιν οἱ πρόγονοι, ἐξεστίνετο

φθοῆς τῆς γεωγραφίας τῶν μερῶν τούτων κ. Μηνᾶς Χαμουδόπουλος καλεῖ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄρος Δζεμίλ-δᾶγ (ὕψ. 2500 μ.) ἐκφυόμενον μὲν ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀνω Ἀσίᾳ Σουγουννῦ-δᾶγ, ἐνούμενον δὲ πρὸς δυσμὰς μετὰ τοῦ κατὰ τὰ νότια τῆς Τραπεζοῦντος κειμένου Κολάτ-δᾶγ. Ἐπίσης ὁ ἴδιος ἐπιβεβαιῶν γράφει. «Ὑπάρχει μέρος ἢ μᾶλλον παρὰ εἰς ἀπόστασιν 15—17 ὥρων πρὸς τὰ μεσημβριοανατολικά τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπου οἱ μὲν Τούρκοι καλοῦσι «Χοτζᾶ-μεζαρί» ἢτοι «μνημεῖον διδασκάλου», οἱ δὲ ἡμέτεροι «Θήκιν». Ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκεῖνου φαίνεται ἡ θάλασσα. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ ὑπάρχει παμπάλαιον μνημεῖον εἰδὸς τι βωμοῦ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶναι ὁ Θήκης τοῦ Ξενοφώντος». Εἰς ταῦτα ἀντιτίθενται πολὺ ὁ Σάββας Ἰωαννίδης καὶ ὁ Χαρ. Ἀνδρεάδης Σανταῖος, ὑποδεικνύοντες τὸν Θήκιν ὁ μὲν πέραν τοῦ Βατούμ, ὁ δὲ ὑπερνοῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ χωρίον Ταντουρλούκ. Ὁμοίως ἱστορικῶς ἀναφέρει καὶ ὁ κ. Γε. Εὐαγγελίδης. Ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Σελσουκιδῶν Μελίκ ἐν τῇ σκότει τῆς νυκτὸς ἐκ πανικοῦ συσχεθεὶς φεύγει ἐλπίζων τὰ σωθῆ εἰς Βερβέκην, ἐνθα εἶχε στρατοπεδεύσῃ ἐπερχόμενος κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, ἀλλὰ μόλις ἐφθασε περὶ Κολάτιον καὶ ἐν τῇ θέσει Κεράσιον συλλαμβάνεται πρὸ τῶν ἐκεῖ παρὰ φυλαττόντων ὀρεινῶν τῆς Ματσούκας καὶ φέρεται αἰχμάλωτος πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον..... κ. λ. σελ. 60. Περὶ τοῦ ὕψους τοῦ Κολατίου δὲ Ἰ. Ἰωαννίδης ἐν τῇ «Ἡμερολογίῳ τοῦ Πόντου» ἐτος Α' 1913 γράφει ὅτι: Κουλάτ-δᾶγ ὕψ. 2330 μ.

ἀπὸ τοῦ Πλακίν μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Σταύρειος καὶ ἐχρησί-
μευεν ὡς ἄστυλον τῶν κατοίκων κατὰ τοὺς φοβεροὺς χρόνους τῆς
δουλείας. Τὸ Πλακίν εἶναι ἐνδιαίτημα τῶν ἀετῶν καὶ τῶν
πολυπληθῶν ἐν τῇ χώρᾳ αἰγάγων. Τὸ Γαλενιστέρι, Μαῦρον
μυτίον καλυπτόμενον ἐν μέρει ὑπὸ ἀγρίων λεπτοκαρεῶν, ὁ
βραχὺδης Κάστρος, ἐφ' οὗ σῶζονται ἐρείπια ἀρχαίου φρουρίου
καὶ ὁ Πάσσαλος, ἅτινα εἶναι ὄριον μεταξὺ Σταυρί καὶ Μου-
ζαίνης. Πρὸν Ν. κεῖνται τὸ ὄρος τῆς Γουδουλᾶς καὶ τὸ
πυριτυγρανιτῶδες τῶν Ρωθωνίων τοῦ Ἀκρίτα, ὄρος ιστορι-
κὸν ἕνεκεν τοῦ Ἀκρίτα. Εἰς τὰ στήθη τοῦ πορώδους βράχου
αὐτοῦ ὑπάρχει μέγας βάρανθρον ὡς κρατὴρ ἐσβεσμένου ἠφαιστείου,
καὶ λίμνη γέμουσα πνιγνῶν ἀερίων. Πρὸς Α. τὸ χαριέστατον
ὄρος Τζέκα, δις παθὸν καθίζησιν (1890 καὶ 1902), τὸ μυθι-
κὸν διὰ τὴν χλόην τοῦ Βατζίνα, τὸ Καβελάκ, τὸ Ρασίν, ἡ
Ἀγ. Μαρίνη καὶ τὸ ἱστορικὸν Μουράτ δάγ.

Ζ. Λόφοι. Λόφοι εἶναι πολλοί, ἐκτεινόμενοι, οὕτως
εἶπεν, ὡς ἀκτῖνες ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς τὰ σύνορα. Πρὸς Β.
εἶναι ὁ λόφος τῶν Παθηνίων, ὁ τοῦ Βραδζή, ὁ τῆς Σπογγίχτες,
ἐφ' οὗ ὑπῆρχε περίφημον παρχάριον καταστραφέν ὑπὸ πλημμύ-
ρας. πρὸς Δ. ὁ τῶν Κουμπίων, ὁ τοῦ Γοργοῦ καὶ ὁ τοῦ
Σταύρωμαν, ἐφ' οὗ ἱσταμένης τις βλέπει καὶ τὰς τρεῖς ἑνο-
ρίας. Ἄλλοι λόφοι ἢ μάλλον γήλοφοι εἶναι ὁ τοῦ Κουρουζίτα,
ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ συνοικία Τσακάντων, ὁ τῆς Λαμπύρας,
ὁ τοῦ Ἀγ. Ἡλίας, ὁ τοῦ Στραμπέλ, ἐφ' οὗ κεῖται ὁ ὁμώνυμος
συνοικισμός, ὁ τοῦ Βούρ-ρακάν καὶ ὁ τοῦ Ζερενοῦ.

Β. Πεδιᾶδες. Τὸ Σταυρί ἐπειδὴ εἶναι ὄρεινόν δὲν
ἔχει μεγάλας πεδιάδας. Μικραὶ τινες πεδιάδες ἀπαντῶνται παρὰ
τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων. Εἶναι δὲ αὗται αἱ ὑπὸ καὶ πέριξ
τοῦ Κουλάτ κείμεναι χρησιμεύουσαι ὡς νομαὶ καθ' ἕλον τὸ θέρος,
αἱ τοῦ Ἐτσέκ καὶ καλυπτόμεναι ὑπὸ φυτοῦ ἔχοντος ἀκυδωτὰ
φύλλα (ἐχάντια), τοῦ Λύκου (λύκ ὁμάλ) καὶ αἱ ἀντιδεδρυθεῖς

κατὰ τὸ θέρος τοῦ Καχλέτζου, τοῦ Κώστα, τῆς Κυβέρνης καὶ τῆς Βατζίνας. Ἄλλαι πεδιάδες ἢ μάλλον κοιλάδες εἶναι: ἡ τῶν Παρμάτων, ἡ τῶν Τζιφινίων, ἐν ἣ βρύθει ἡ ἀζαλέα εἶδος θάμνου δηλητηριώδους (τσιφίνι), ἡ μικρὰ κοιλάς τοῦ Ξυλοσυρθίου, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῶν παρθενίων δασῶν, ἅτινα ἐκάλυπτον αὐτὴν ἄλλοτε, καταχωσθέντα ὑπὸ ὀγκώδη στρώματα χωμάτων ἕνεκεν συνιζήσεως καὶ ἱξάρσεως τοῦ τόπου. Πρὸς Δ. κείνται ἡ γυμνὴ κοιλάς τῶν Ὀμαλίων καὶ ἡ περικαλλὴς τῶν Λειβαδαίων κεμένη παρὰ τὸν Σταῦριν καὶ χορτανούουσα ὡς τόπος καλλιεργείας γεωμήλων καὶ τέλος πρὸς Ν. ἡ παραποτάμιος πεδιάς τοῦ Γύρισμαν.

Σημείωσις. Ἐκ τῶν εἰρημένων πεδιάδων αἱ κείμεναι πλησίον τῶν ἐνοριῶν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων αἱ παράγουσαι ἱκανὴν ποσότητα χόρτου, προφυλάττονται ἀπὸ τὰ ξένα ποίμνια ὑπὸ φύλακος (κουρουκτσῆ) ὡς καὶ τὰ δάση καὶ τὰ ὄσπαρα, αἱ δὲ μακρὰν τῶν ἐνοριῶν χρησιμεύουσιν ὡς νομαὶ διὰ τὰ ποίμνια ὅχι μόνον τοῦ Σταυρί, ἀλλὰ καὶ τῶν πέρα ἐμὸραν χωρίων (Μουζαίνης, Τζιμερᾶς, Παρτί καὶ Μχτσούκας), ἅτινα παρηνόμως εἰσέρχονται εἰς τὰ μέρη μας καὶ προξενοῦσι ζημίας.

9. Ποταμοί. Ἐν καὶ μόνον ποτάμιον ὑπάρχει ἐν τῇ χώρᾳ, ὁ ὀρμητικὸς Σταῦρις, ἔχων τὰς πηγὰς τοῦ ἐκ τοῦ Κουλά-δᾶγ καὶ τῶν Παρμάτων, αἵτινες σχηματίζουσαι δύο μεγάλους ρύακας ἐνουμένους παρὰ τὰ Ραφτέσια. Ὁ Σταῦρις διασχίζει ἅπασαν τὴν χώραν εἰς δύο ἴσα σχεδὸν μέρη καὶ διαδεχόμενος πολλοὺς ρύακας (Κονέν, Μαυροπηγαδίου, Βασάκ, Καρῆ) καὶ ἓνα παραποταμίσκον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου (Ἀγενί ὀρμίν), συμβάλλει εἰς τὸν ποταμὸν Γεγλή-δερέ παρὰ τὸ Στύλος, ἀμφότεροι δὲ δεχόμενοι καὶ τὸ ποτάμιον Μουζαίνης συμβάλλουσιν εἰς τὸν Κάνιν παρὰ τὴν Χάραβαν καὶ εἶτα ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαρσιώτης στρέφονται πρὸς Β. καὶ ἐκβάλλουσιν εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν παρὰ τὴν Τρίπολιν. Πλημμυροῦντος τοῦ

Σταύρεως ἢ ἔνεκεν τῶν τηκομένων χιόνων ἢ τῶν πιπτουσῶν
ραγδαίων βροχῶν, τὰ ὕδατα ὑπερεκχειλίζουσι τῆς κοίτης αὐτοῦ
προξενοῦντα τὸ μὲν μεγάλας ζημίας, ἥτοι παρασύροντα τοὺς
περιβόλους καὶ τὰ δένδρα τῶν παρακειμένων εὐθαλῶν κήπων,
τὸ δὲ εὐεργετοῦντα πλουσιοπαρόχως τοὺς παροχθίους λαχανοκή-
πους καθιστῶντα αὐτοὺς εὐφόρους διὰ τῆς ὑλίας, ἣν μεταφέ-
ρουν ἐκ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων καὶ γηλόφων. Τὸ ποτάμιον Σταῦ-
ρις εὐεργετεῖ μέγας τὴν χώραν, διότι κατὰ τὰς ἀνομβρίας,
οἱ κάτοικοι διοχετεύοντες δι' αὐλάκων τὰ ὕδατα αὐτοῦ ποτί-
ζουσι τοὺς κήπους καὶ τὰ σπαρτὰ διαφοροτρόπως. Οἱ κατάφυ-
τοι δένδρων κήποι, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ αὐτοῦ κείμενοι, ὀρεί-
λουν τὴν ὑπαρξίν των αὐτῶν, ὡς καὶ ἄριστον χόρτον παράγοντα
παρόχθια λειβάνια. Προέτι τὰ ὕδατα τοῦ ἐν λόγῳ ποταμίου
χρησιμεύουσιν ὡς κινητήριος δύναμις τριῶν μύλων καὶ ἑνὸς πα-
τητηρίου ὑφασμάτων ἐξ ἐρίου, χρησιμευόντων δι' ἐπανωφόρια εἰς
τὰς γυναῖκας (τζῶχαι). Ὁ παραποταμίσκος τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου
ἔχει τὰς πηγὰς του ἐκ τῆς Μάρθας καὶ Βατοίνας, διερχόμενος
διὰ τοῦ Ἐπικνωρίου συμβάλλει εἰς τὸν Σταῦριν παρὰ τὸ
παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγ. Χριστοφόρου ὑπὸ τὸ Βατόν. Οἱ Ἐπα-
νωχωριᾶται διατηροῦσι παρὰ τὰς ὄχθας του καλοῦς κήπους.

ΙΘ. Λειμῶνες καὶ Λειβάνια. Ἐν Σταυρί τοιοῦ-
τοι εὐρίσκονται παρὰ τὸ ποτάμιον, τὸν παραποταμίσκον τοῦ
Ἀγ. Ἰωάννου καὶ τοὺς ρύακας. Ἀξιοὶ λόγου εἶναι τοῦ Γύ-
ρισμαν, τῆς Ἀλοτιστέρας, τοῦ Νεσίου καὶ τὰ ἐν μέρει δενδρό-
φυτα λειβάνια τῆς Ὑπαπαντῆς καὶ τοῦ Ἀγ. Χριστοφόρου.
Προέτι ὁ λειμωνίσκος τῶν Λειβανιδίων, Τζοιμουρίτα, Λαλατσῶν
καὶ Ζαβυρέν, ἅπαντες παρὰ τὸν Σταῦριν κείμενοι. Παρὰ τὸν
καταρρακτώδη παραποταμίσκον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου εἶναι ὁ λει-
μὼν τοῦ Λαγουδοβουνίου. Πλίσιον δὲ τῶν ρυάκων εὐρίσκονται
τὰ λειβάνια τοῦ Ἀνω Βασάκ, Πρεβιτοράσου, Μεσοπαρχαρίου
καὶ τὰ κλέον εὐχάριστα τοῦ Μαυροπηγαδίου. Εἰς ταῦτα τὰ

τελευταία λειβαδία, πολλέςκι ἔρχονται βοσκοὶ τινὲς ἰδιοκτῆται πολλῶν ποιμνίων (ρεϊζίδες) καὶ βόσκουσι τὰ τοίμνιά των ἐπὶ τρεῖς μῆνας, προξενοῦσι δ' οὕτω καταστροφὰς μεγίστας.

II. Κήποι. Ὡς εἴρηται οἱ περισσότεροι κήποι καὶ λαχανόκηποι κεῖνται παρὰ τὸν Σταῦριν ἢ καὶ πλησίον τῶν ἐνοριῶν (Κατωχώριον, Μονοβάντων). Ἐσχάτως οἱ ἐργατικοὶ κατοικοὶ μετὰ κόπων καὶ δαπανῶν ἀνωτέρων τῶν δυναμείων των προσπαθοῦσι νὰ μεταβάλωσι τοὺς παρὰ τὰς ἐνορίας ἀγροὺς εἰς λαχανοκήπους· (κατὰ παράδειγμα τῆς Τζιμερδς). θέλει δὲ τοῦτο κατορθωθῇ διὰ τῆς εὐρύνσεως τῶν αὐλάκων. Οἱ μικρὰν τοῦ ποταμίου κείμενοι κήποι ποτίζονται, ὡς εἴχομεν, δι' αὐλάκων τῶν ὁποίων αἱ μαγχιέτεραι εἶναι πέντε, τρεῖς ἐν τῇ Ἐπανωχωρίῳ καὶ ἀνὰ μία εἰς τὸ Μονοβάντων καὶ Κατωχώριον. Ἐκάστη τῶν ρηθεισῶν αὐλάκων ἔχει μήκος ᾧ τῶν 2000 μέτρων. Προσέτι ὑπάρχουσι μικραὶ αὐλάκας πλείονες τῶν 50, δι' ὧν ποτίζονται οἱ πλησίον τοῦ ποταμίου κήποι. Οἱ ἀξιολογώτεροι κήποι εἶναι: οἱ ἐν τῇ ἐνορίᾳ Μονοβάντων καὶ Κατωχωρίου. Λαχανόκηποι δὲ οἱ τῶν Λειβαδίων, Πλουζέν, καὶ Στύλους. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶναι λίαν εὐφορεῖ, διότι καὶ τὸ ὕδωρ ἀφθονεῖ καὶ ἡ θερμοκρασία εἶναι διαφορετικὴ.

Σημείωσις. Ἐκ τῶν λαχανοκήπων τοῦ Στύλους ὀλίγοι μόνον ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Σταυριώτας, καὶ οὗτοι εἰς ἑκείνους, οἱ ὅποιοι μετώκησαν εἰς Σταυρὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Στύλους. Τὸ Στύλος ἦτο χωρίον κατ' ἐξοχὴν ὠρεῖον διὰ τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὸ εὐθαλεῖς κήπους, κείμενον παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Σταύρου εἰς τὴν Γεγλήδερέ. Εἶχε πολλοὺς μελισσῶνας καὶ παρῆγε ἀριστον μέλι τῆς περιφερείας. Κατεστράφη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὑπὸ μεγάλης πλημμύρας· ἐκ δὲ τῶν κατοίκων αὐτοῦ, οἱ μὲν μετηνάστευσαν εἰς Ρωσσίαν, οἱ δὲ μετώκησαν εἰς τὰ περίξ χωρία (Παζπέν, Ἀτζεμιριάντων, Σταιρί).

12. Καλλιεργήσιμοι γαῖαι. Ἐκ τῆς ὅλης ἐπιφανείας τῆς χώρας μόνον τὰ 200]ο καλλιεργοῦνται, καὶ ταῦτα καθ' ἡμέραν ἐλαττοῦνται. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκαλλιεργοῦντο τὰ 50—600]ο τῆς χώρας, ὅποτε τὰ περισσότερα τῶν προϊόντων προσεπορίζοντο οἱ κάτοικοι ἐκ τῶν ἀγρῶν αὐτῶν, τῶρα ὅμως ὅλα τὰ εἶδη τῆς πρώτης ἀνάγκης εἰσάγονται ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν (δνημητριάκοι καὶ κηροὶ ἐκ τοῦ Ἑρζερουμ, ὄσπρια ἐκ Ματσούκας). Ἡ μεγάλη παρακμὴ τῆς γεωργίας προήλθε, τὸ μὲν ἐκ τῆς ὑπὲρ τὸ δέον αὐξήσεως τοῦ φόρου τῆς δεκάτης (ἀσάρ) εἰσπραττομένου ὑπὸ ἀτόμων φιλαργύρων καὶ πλεονεκτῶν, τὸ δὲ ἔνεκεν τῆς ἀθρόας μεταναστεύσεως τῶν κατοίκων, οἵτινες ἔνεκεν ἰδιωτικῶν διαφορῶν καὶ τῆς στρατολογίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποδημήσωσιν εἰς τὴν ξένην καὶ κυρίως εἰς Ρωσσίαν. Ἡ τάσις αὕτη πρὸς μετανάστευσιν ἔδωκε καίριον τραῦμα εἰς ἀκμάζουσαν ἄλλοτε γεωργίαν.

13. Δάση. Ἄν καὶ τὸ πάλαι ἡ χώρα, ὡς ἔλεγον οἱ πρόγονοι, ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀπεράντων καὶ πυκνοτάτων δασῶν, τῶρα λείψανά τινά ἐκείνων ὑφίστανται εἰς τινὰ μέρη. Τὰ ἐκτεταμένα ἐκεῖνα δάση κατεστράφησαν κατὰ καιροὺς διαφοροτρόπως. Τὰ αἷτια τῆς ἀπογυμνώσεως τῆς χώρας εἶναι τὰ ἑξῆς:

- α) Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐγκυριαστάσεως ἀνθρώπων ἐν τῇ χώρᾳ, μέγα μέρος τῶν δασῶν ἐγένετο παρανόλημα τοῦ πυρός·
- β) Μετὰ τὴν πυρκαϊάν, ἄνθρωποι τυχωδιῶνται καὶ ἐχθροὶ παντὸς καλοῦ καὶ ὠραίου ἐλθόντες εἰς ἔριδας μετὰ τῶν ἄλλων κατοίκων, προέβησαν εἰς καταστροφὴν τῶν δασῶν τέμνοντες καὶ δίδοντες εἰς τὸ πῦρ τὰ νεαρά καὶ εὐστραφεῖ βλαστάρια καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν δι' ἄλλων ἐπιβλαβῶν μέσων ἀποψίλωσιν τοῦ τόπου.
- γ) Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα λαβόντων χώραν μεγάλων σεισμῶν καὶ ἐπισυμβασῶν καθιζήσεων καὶ ἀνατροπῶν τοῦ ἐδάφους ἐβυθίσθησαν εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς μεγάλαι ἰκτάσεις δασῶν (Ξυλοσύρθιον, Λαλατζών, Τζιφίνις). Τοῦτο ἐπιμαρτυροῦσι τὰ

ἀνευρισκόμενα σήμερον εἰς διάφορα μέρη ξύλα καὶ οἱ καρμὶ τῶν δένδρων οὗς μεταφέρει ὁ ρύαξ Ραφτεσίου ἐν καιρῷ πλημύρας. δ) Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, οἱ Χριστιανοὶ ἐλθόντες εἰς ἑριδας καὶ ἀντιζηλίας πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους, προέβησαν εἰς ἀπογύμνωσιν οὐχὶ μικροῦ μέρους (Λαλατσῶν) καὶ ε) εἰς τὴν ἀπογύμνωσιν τῆς χώρας συνετέλεσεν καὶ ἡ καθημερινὴ κατανάλωσις. Τὰ διαφυγόντα τὸ στόμα τῆς ἀξίνης καὶ τὴν φλογερὰν πνοὴν τοῦ πυρὸς δαση εἶναι. Τὸ ὑπὲρ τὴν ἑνορίαν Μονοβάντων κείμενον τὸ μεγαλειότερον ἐξ ὅλων τῶν δασῶν τοῦ Σταυρί. Ἡ μέχρι τοῦδε προφύλαξις τοῦ ὀφείλεται εἰς τὸν ἀείμνηστον Ἀρχιμανδρίτην παπᾶ Κωνσταντῖνον, τὸν πρῶτον εὐεργέτην τῆς κοινότητος Σταυρί καὶ δὴ τῆς ἐνορίας Μονοβάντων ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος. Ὁ μακαρίτης πᾶν μέτον πάντα τρόπον, ἤτοι παρακλήσεις, ἀπειλὰς, μάστιγα καὶ πῦρ ἀκόμη μετεχειρίσθη πρὸς προφύλαξιν τοῦ ἐν λόγῳ δάσους. Τὰ μικρὰ δενδρύλλια ἐμεγάλωσαν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ πυκνὸν καὶ μαγευτικὸν τοῦτο δάσος, ὅτε χρησιμεύει ὡς προμαχῶν τοῦ Μονοβάντων κατὰ τῶν χιονοστιβάδων καὶ τῶν κατακυλιόμενων πετρῶν. Ἐτερον δάσος εἶναι τῆς Γουδουλᾶς ἀνήκον εἰς τὴν ἑνορίαν Κατωχωρίου, ἐξ ἧς ἀπέχει $3\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγον ἔτων τὸ δάσος θὰ ἐξλειφθῇ παντελῶς, διότι μεγάλη καταστροφὴ γίνεται εἰς αὐτὸ κατ' ἔτος ὅχι μόνον ὑπὸ τῶν Σταυριωτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων Παζπὲν καὶ Μουζαίνης. Ἀλση τινὰ εὐρίσκονται πρὸς Β. τῶν συνοικιῶν Κοκοζάντων καὶ Τσακάντων, ΒΑ. τῆς χαράδρας τῆς ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ εἰς τὸ βᾶθος τῶν ὁποίων εὐρίσκονται τὰ ἱερεῖπια τῆς ὁμωνύμου ἄλλοτε μονῆς (ἰδὲ ἐθνογραφία), ἀνωθεν τοῦ Σταύρου τὸ ἄλσος τῶν Μοχανεσίων, τῶν Λιμνίων, τῶν Ἰλεκῶν καὶ τὰ ἀνωθεν τῶν συνοικιῶν Κουρτάντων καὶ Μαχαλά.

Σημείωσις. Στοιχεῖα τῶν ἀνωθι δασῶν εἶναι

δρύες (μπελίτι), λεῦκαι αἱ ἄγριαι καὶ θαμνώδεις (λευκία, κοτσολεύκια) κ. λ. π.

14. Φυτά.*) Ἡ χώρα εἶναι πλουσία εἰς εἶδη φυτῶν, τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα εὐρίσκονται εἰς τὰ Δ. μέρη. Τὰ ἐν τῇ χώρᾳ φυτὰ εἶναι: Α) Πολυετῆ. Τοιαῦτα εἶναι: 1) Ἄγρια ἢ ἄκαρπα. λεῦκαι ἢ αἰγυροὶ (λευκία), λεῦκαι αἱ ἡμεραι (παρτια, καθάκια), δρύες (μπελίτια), τὰ διὰ τῆς ἀναδασώσεως ἀναπτιχθέντα δενδρύλια τῆς πεύκης (τιζία), σφένδαμνι (σπεντάμι), μεσπιλέαι (νέσπιλα), ἄγριαι μηλέαι, ἀπιδέαι, κερασέαι, λεπτοκαρέαι, ἀκτέαι (κοφ. ξυλα), πολλαπλασιαζόμενα διὰ κτταβ. λάδων ὡς καὶ αἱ ἰτέαι, βάικ, τὸ φοινικῶδες ἀρχάπιον καὶ ἀλευρίτα (εἶδος ἰτέας). 2) Καρποφόρα ἢ ἡμεραι: Τοιαῦτα εἶναι: μηλέαι καὶ ἀπιδέαι διαφόρων εἰδῶν, κερασέαι, βυσσινέαι (ρίσιναι), κρυθέαι, δαμασκηνέαι (κοκκύμηλα), ἀχλαδέαι (ἔχραδια), εἶδος ἀπιδέας καὶ ριθισέαι (φραγκοστάφυλα). 3) Θαμνώδη: θερμουξυλέαι, ροδαί, (τριαντάφυλλο), ἄγριαι ροδαί (μασοῦρα), θαμνώδεις ἰτέαι (ποταμόξυλον), τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται οἱ κάτοικοι ὡς καύσιμον ὕλην, δάφνη ἢ ἀκινθώδης (τσουρανέα), θαμνώδεις λεῦκαι (κοτσολεύκια), ἄζαλέα (τζιφίνι), θάμνος δηλητηριώδης, ζαντίτα (εἶδος ἄζαλέας), θαμνώδεις πεῦκαι (ἀρτούτσια) καὶ ἄλλα τινά.

Β') Μονοετῆ ἢ ποώδη, εἶναι σέκαλις (τσχβτάρι), κριθή, σκόροδα, κρόμμουα, κνίδη (κιντέα), σκίλλα (κασκαρέας κρυμμάδια), μαυροβότανον, πόα ἢ Μηδική (γεντσέ, τριφύλλιον), φασιόλοι, κύαμοι (φαβάτα), μολόχαι, καρδῶματα (ναστούρτιον τὸ ἄγριον), μήκωνες (κασκαούτα), βασιλικὸς (θύμπουρον) καὶ γεώμηλα (καρτόφια). Ἄλλα χόρτα ἢ μᾶλλον ἄθνη εἶναι τὸ χαμαίμηλον (φενερίτα), ἀμάρανθος, ἴον (μανουσέκ), ἱασμος ὁ ἀρωματικὸς (τουτουγιάς), κρινίτκος ὁ ἐρυθρὸς (κοβλακίτα), ἰλύ-

*) Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐγράψαμεν τόσον ἐκτενῶς χάριν, τῆς ὀνομασίας διαφόρων φυτῶν.

χρυσός (Παναγίας δάκρυα), έκβάλλιον (κωφοτήτα), καλοκύνθη, τεϋτλα καὶ κράμβη ἢ κεφαλωτή (λάχανον). Ἀτελῆ φυτὰ εἶναι τὰ κυπελλοφόρα φρύγανα (κάψια ἢ κάτζια), ἀγκρινὸν ἐξ οὗ ἡ ἰσκα (μανὶν) καὶ λειχῆνες διαφόριον εἰδῶν (ζυγούδια).

Σημ. Ἐν Σταυρί ὡς τοῖς περιχώροις ὑπάρχει καὶ ἐν ἄρωματικὸν φυτὸν ἢ τεργωνιὰ (εἶδος ἐδυόσμου) καὶ εἶδος τείου (χωριανὸ τσάι), ὅπερ πολλοὶ μεταχειρίζονται ἀντὶ τοῦ ἀποικιακοῦ.

15. Μεταλλεῖα. Ἐν Σταυρί μόνον τὸ μεταλλεῖον Κεγουργῆς ἐξεμεταλλεύθη ἐπὶ μικρὸν χρονικὸν διάστημα κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἀρχιμεταλλουργὸς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ περίφημος Crahon, ὅστις ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἀδειαν παρὰ τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μεταλλείων Μεσοχαλδίου Ἰπράχῆμ ἐφένθη, ἦλθεν εἰς Σταυρί καὶ ἤρξατο τῆς ἐκμεταλλεύσεως διαρκεσάσης ἐπὶ μικρόν. Διότι οἱ ὑποτελεῖς τῷ Ἰπράχῆμ ἀρχιμεταλλουργοὶ βλέποντες τὴν πρόδοον τοῦ μεταλλεῖου ἀφ' ἐνὸς καὶ μισοῦντες σφόδρα τὸν Crahon ἀφ' ἑτέρου, διέβχλον αὐτὸν εἰς τὸν γενικὸν ἀρχηγὸν τῶν μεταλλείων, ὅστις ἀμέσως διέταξε τὴν ἀναστολὴν τῆς ἐκμεταλλεύσεως. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ τὸ μεταλλεῖον ἐπληρώθη ὕδατος καὶ μένει οὕτω μέχρι σήμερον.

16. Τὰ ζῶα. Ἐνεκεν τοῦ ψυχροῦ κλίματος ἡ χώρα δὲν ἔχει ἀφθονίαν ζῶων καὶ ποιικιλίαν εἰδῶν. Τὰ ἐν Σταυρί ἐνδiciaitώμενα ζῶα εἶναι: ἄγρια, ἄρκτοι καὶ λύκοι σπάνιοι, ἀλώπεκες, λαγωοί, γαλαῖ κατὰστικτοι (ζεπύραι) καὶ περίφημοι αἰγαγροὶ, αἵτινες ζῶσι κατ' ἀγέλας ἐπὶ τῶν βραχυδῶν ὄρεων Πλακίν, Ἀκρίτα Ρωθώνικ. Αἱ αἰγαγροὶ εἶναι ἐδῶ ἀρκετὰ σωματώδεις, ζυγίζουσαι καθαρὸν βάρος κρέατος 30—50 ὀκάδων. Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἡ κατὰ τὸ 1910 ὑπὸ τῶν ἐν Σταυρί παραθεριζόντων Νεμλῆ-ζαδὲ φονευθεῖσα αἰγαγρος εἶχε καθαρὸν βάρος κρέατος 80 ὀκάδων. **Κατοικέδια** ζῶα εἶναι: βόες, ἀγέλαδες, αἰγες καὶ πρόβατα παράγοντα τὸ ὀνομαστὸν βούτυρον

Σταυρί. Ἐπίσης εὐρίσκονται σαυροειδή τινὰ ζῷα (σαῦρα=χορ-
τῶφλα, βάτραχοι=βροθάκα), ὄφεις ἀνιοβόλοι, ἰκτίδες (νυφίτζα),
σκίουροι (κῆσκα) καὶ ἀσπάλακες (εὐφλοπόντικοι) μαστιζόντες τοὺς
λαχνοκῆπούς. Ἡ μελισσοκομία παραμεληθεῖσα ἐξέλιπεν ἐντελῶς.

17. Πτηνὰ. Ἐκ τῶν πτηνῶν ἄτινα ζῷσιν ἐν Σταυρί
τὰ περισσότερα εἶναι ἀποδημητικά. Ἀξία λόγου εἶναι: α') Ἀρπα-
κτικά, ἀετοί, ἔχοντες τὰς φωλεάς των ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων βρά-
χων τοῦ Πλαλίν, γῦπες, κόρακες κατὰ τὸν χειμῶνα, κίσσαι,
μακρόουροι κίσσαι (κνσκόρα), πέρδικες, ἄγριαι περιστερὰ καὶ
κυλοιοὶ (κουδουχτεσέδες). β') Ὠδικὰ, καρδερίναι, ἀηδόνες,
σπίνοι, κόσσυφοι καὶ προσέτι γλαῦκες (χόχορος), νυκτερίδες,
χελιδόνες κ. λ. π. γ') Οἰκιακὰ, ἀλέκτορες, ὄρνιθες καὶ ζεύγη
τινὰ νηστῶν.

18. Κλίμα. Τὸ κλίμα τοῦ Σταυρί εἶναι ψυχρὸν τὸν
χειμῶνα καὶ μέτριον τὸ θέρος. Τὰ χαμηλότερα μέρη εἶναι καὶ
θερμότερα ὡς Στύλος, Κατωχώριον κ. λ. π. Τὸν χειμῶνα πνέ-
οντος τοῦ ψυχροῦ καὶ αἰθριγενοῦς Βορρᾶ, πίπτει ἄφθονος χιὼν
1—3 μέτρα ἀναλόγως τοῦ τόπου. Τὸ κλίμα καίτοι ψυχρὸν
εἶναι ὑγιεινότερον καὶ γλυκύ, εἰς αὐτὸ δὲ ὀφείλεται τὸ ὑγιές
τῶν Σταυριωτῶν καὶ τὸ ροδόχρουν τοῦ προσώπου. Ὁ οὐρανὸς
εἶναι σχεδὸν πάντοτε ἀνέφελος καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα καθαρά. σπα-
νίως πίπτει πυκνὴ ὁμίχλη ἐν τῇ χώρᾳ. Χάριν τοῦ κλίματος
πολλοὶ Ἰτραπεζοῦντιοι ἔχοντες τὸ θέρος καὶ παραθερίζουσιν εἰς
Σταυρί. Σημειωτέον ὅτι εἰς ὅλην τὴν χώραν δὲν ὑφίσταται ἡ
αὕτῃ θερμοκρασία. Ἡὰ δὲ τὸ Στύλος τὸ κλίμα εἶναι θερμότερον,
μέτριον ἐν ταῖς ἐνορίαις Κατωχώριον καὶ Μονοβάντων εἰς τὸ
Ἐπανωχώριον ἔμως εὐχάριστον τὸ θέρος καὶ ψυχρότατον τὸν
χειμῶνα.

19. Προϊόντα. Τὰ προϊόντα, ἃ εἶναι παράγει ἡ χώρα
εἶναι ἀνεπαρκῆ διὰ τὴν ἐντόπιον κατανάλωσιν καὶ ὡς ἐκ τούτου
ἀνάξια λόγου. Ἐκ τῶν προϊόντων ἀναφέρονται μόνον τὰ ἑξῆς:

ὀλίγα δημητριακὰ κριθή, σίκαλις ἐξ ἧς κατασκευάζουσιν ἄρτον, λαχανικὰ διάφορα ὡς κράμβαι καὶ γεώμηλα, ὄσπρια καὶ διάφορα ὀπωρικὰ. Ἐπίσης δέρματα διάφορα, βούτυρον εἰς ἀρκετὴν ποσότητα καὶ τυρόγαλα καταλλήλως ἀποξηραίνόμενον ἐντὸς κυστιδίων (καϊμάκι, πάρκι). Προσέτι καὶ ἐν εἶδος κρέατος, ἧς ἀφοῦ ξηραίνουσι τὰ φύλλα εἰς πλοκάμους μεταχειρίζονται αὐτὴν ὡς λίαν εὐπεπτον τροφήν (ἀβλοῦκι ἢ κοινῶς χαϊβιάρι χωριανό). Τεχνιτὰ προϊόντὰ εἶναι μόνον περικνημίδες καλλιτεχνικαὶ καὶ ὑφάσματα ἀπὸ ἔριον προβάτων ἢ αἰγῶν.

20. Ἐμπόριον. Τοῦτο διενεργεῖται μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κυρίως μετὰ τῆς Τραπεζοῦντος, Ἐρζερούμης, Ἀργυροπόλεως καὶ Ματσούκας διὰ καρεβανίων, ἀπὸ ἵππων, ἡμιόνους καὶ ὄνων. Τὸ εἰσαγώσιμον ἐμπόριον ἀκμάζει, καθότι τὰ περισσότερα προϊόντα εἰσάγονται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οἱ μικρέμποροι μεταφέρουσι διάφορα πράγματα ἐκ Τραπεζοῦντος καὶ τὰ πωλοῦσιν ἀντὶ χρημάτων ἢ ἀνταλλάσσουσιν αὐτὰ μετὰ διαφόρων ἐντοπίων προϊόντων (βουτύρου, δερμάτων κ. λ. π.) Ἐν τῇ χώρᾳ μόνιμα παντοπωλεῖα καὶ ὑφασματοπωλεῖα εὕρισκονται ὀλίγα. Ἀναμνηστέον ἐνταῦθα ὅτι οἱ ἐν τῇ ξένῃ ἐμπορευόμενοι Σταυριῶται εὐδοκιμοῦσι, μάλιστα ἐν Κέρτς τῆς Ρωσσίας.

21. Ἐξαγώγιμον ἐμπόριον. Τὰ εξαγόμενα προϊόντα εἶναι ἀνάξια λόγου, εἶναι δὲ φυσικὰ, δέρματα, ζῶα, ἔρια καὶ βούτυρον· τεχνιτὰ μόνον περικνημίδες εξαγόμεναι εἰς Ματσούκαν.

22. Εἰσαγώγιμον ἐμπόριον. Ἐκ Τραπεζοῦντος εἰσάγονται ἀποικιακὰ εἶδη, ἐξ Ἐρζερούμης σιτηρὰ καὶ ἐκ Ματσούκας ὄσπρια.

23. Συγκοινωνία. Ἡ συγκοινωνία εἶναι ἀτελής εἰσέτι. Αἱ ἐνορίαι συνδέονται μεταξὺ των δι' εὐρέων ὁποσδήποτε ὁδῶν, μετὰ τῶν διαφόρων ὁμῶς μερῶν τῆς χώρας διὰ στενωμάτων μονοπατίων. Ἡ κυριώτερα ὁδὸς τῆς χώρας εἶναι ἡ πα-

ραποτάμιος, συνδέουσα τὸ Σταυρί μετὰ τοῦ ἱξωτεριχοῦ. Αὕτη διὰ μέτον τῶν ἑνοριῶν ἀγούσα, βαίνει παραλλήλως πρὸς τὸν Σταυρίν μέχρι τῶν πηγῶν αὐτοῦ καὶ διερχομένη διὰ τοῦ Κουλάτ-δὰγ καὶ Χοτζᾶ μεζαρή διευθύνεται πρὸς τὸ Τζιβιζλίχ. Εἶναι ἡ συντομωτέρα ὁδὸς ἐξ ὧν τῶν ἀγουσῶν εἰς Τραπεζοῦντα. Οὕτως ἀπὸ Ἀργυροπόλεως εἰς Τραπεζοῦντα διὰ τοῦ Ζυγανναίου ὁδὸς ἀπαιτοῦνται 24 ὥραι, ἐνθὲ διὰ Κουλάτ-δὰγ μόνον 20. Ἡ ὁδὸς αὕτη λειτουργεῖ τακτικώτατα μέχρις οὗ καλυφθῇ ὑπὸ χιόνος.

Σημείωσις. Ἡ ἀνωτέρω ὁδὸς ἦτο ἄλλοτε εὐρυτέρα καὶ δι' αὐτῆς διήρχετο ὁ ταχυδρόμος (τάταρος) τῆς Ἀργυροπόλεως διὰ Τραπεζοῦντα καὶ τάνάπαλιν. Δι' αὐτῆς διήρχοντο στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα καὶ μετέβαινον εἰς Τραπεζοῦντα. Κατὰ τὴν διὰ Σταυρί διέλευσίν των ἔπραττον διαφήρους καταχρησεις καὶ ἀνησυχούν τοὺς κατοίκους. Εὐτυχῶς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀμαξίτου Τραπεζοῦντος—Ἐρζερούμ διὰ Ζυγανναίου, ἡ χώρα ἀπηλλάγη τῶν τοιούτων καταπιέσεων.

Γέφυραι ὑπάρχουσιν ἐν Σταυρί τρεῖς λίθιναι καὶ δύο ξύλιναι. Ἐκ τῶν λιθίνων ἡ μία κεῖται μεταξὺ Μονοβάντων καὶ Ἐπανωχωρίου ἐπὶ τοῦ Σταύρεως. ἔχουσα ἀπόστασιν βάρσεως ποδῶν 10,20 μέτρα καὶ ὕψος 8,75 μ. Ἀνηγέρθη δὲ τὸ 1886, δαπάναις τῆς ἑνορίας Μονοβάντων καὶ διὰ συνδρομῶν τῶν ἄλλων ἑνοριῶν, ἐπιστατοῦντος τοῦ ἀειμνήστου παπᾶ Κωνσταντίνου. Ἡ δευτέρα γέφυρα εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν συνοικιῶν Καρτουλάντων καὶ Μαχαλας, ἐπὶ τοῦ παραποταμίσκου Ἀγ. Ἰωάννου κτισθεῖσα τὸ 1880. ἔχει διάστασιν ποδῶν 5,80 μ. καὶ ὕψος 9 μ. Ἡ δὲ τρίτη ἡ καὶ ὠραιότερα καὶ μεγαλειτέρα ἀπέχει 15' ἐκ τοῦ Κατωχωρίου· κεῖται ἐπὶ τοῦ Σταύρεως καὶ ἔχει ἀπόστασιν ποδῶν 14,10 μ. καὶ ὕψος 11,50 μ. Ἀνηγέρθη τὸ 1910 δαπάναις τοῦ Χατζῆ Παναγιώτου Ἀσσερῆ, μεγάλου ἐργέτου τῆς κοινότητος.

Σημείωσις. Ὁ Ἀσσερῆς ἀνήγειρε καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Γεγλή-δερέ μεταξὺ Σταυρί καὶ Πιζπέν λιθίνην γέφυραν, ἔχουσάν διαστάσιν ποδῶν 16,35 μ. καὶ ὕψος 8,75 μ. Ἐδαπανήθησαν ἀνωθεν τῶν 250 λίρων. Ἐκ τῶν ξυλίνων γεφυρῶν ἡ μία εὐρίσκεται ὑπὸ τὸ Πιπαδάντων, ἀνεγερθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Φλεκίδου, ἡ δὲ ἄλλη εὐρίσκεται 3]4 ὥρας μακρὰν τῶν ἐνοριῶν ἐπὶ τοῦ Σταύρεως, παρὰ τὴν Ἀνάληψιν. Ἐὰν ἐπιτευχθῇ ἡ ἀνέγερσις τῆς ὑπὸ τὸ Βατον ἐπὶ τοῦ Σταύρεως σχεδιαζομένης γεφύρας, θὰ ἐπέλθῃ ἐπαισθητὴ βελτίωσις εἰς τὴν μεταξὺ τῶν τριῶν ἐνοριῶν συγκοινωνίαν.

24. Ἐκπαίδευσις. Τὸ πάλαι ἐν τοῖς ὑφισταμένοις ἀτελέσι δημοτικοῖς σχολείοις, ἐδιδάσκοντο μόνον τὰ κοινὰ λεγόμενα γράμματα. Ἀπὸ τοῦ 1800 ὅμως καὶ ἐξῆς παρετηρήθη κίνησις τις πρὸς τὴν παιδείαν, δι' ἧς καὶ διετηροῦντο πλήρη δημοτικὰ σχολεῖα μέχρι τοῦ 1895. Αἱ διαπεραστικαὶ ὅμως ἀκτίνας τοῦ φωτός τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, ἔριψαν καὶ εἰς τὸ Σταυρὶ μίαν ἀμυδρὰν ἀκτίνα. Οὕτω τὸ 1900 οἱ πρόκριτοι συνελθόντες ἐν γενικῇ συνελεύσει, ἀπεφάσισαν τὴν ἱδρύσιν Ἀστικῆς Σχολῆς, τοῦθ' ὅπερ ὑπὸ πάντων μετὰ χαρᾶς ἐχαιρετίσθη. Ἐμφανισθέντων κατόπιν πολλῶν διχφωνιῶν περὶ τοῦ τόπου τῆς οἰκοδομῆς, συνεκροτήθη καὶ δευτέρα καὶ τρίτη γενικὴ συνεδρίασις, ἐν αἷς ἡ ὑπόθεσις ἀνεβχλλετο ἐπ' ἀόριστον. Ἀκολούθως τῇ εἰσιγῇ τοῦ αἰδέου Π' Κωνσταντίνου ἀρχιμανδρίτου συνεκροτήθη καὶ οὕτως συνέλευσις, ἡ ὁποία ἐπεκύρωσε τὰς ἀποφάσεις τῆς πρώτης συνελεύσεως. Ἀλλὰ πάλιν διχόνοια ἐπισυμβᾶσαι ἐματαίωσαν τὸ ἔργον. Τὸ 1904 οἱ πρόκριτοι τῆς ἐνορίας Μονοδάντων τῇ εἰσηγήσει τοῦ φιλοπάτριδος Μιλτιάδου Τριμπαζῆ, ἔγραψαν εἰς τὸν Χατζῆ Παναγ. Ἀσσερῆν, αἰτοῦντες τὴν συνδρομὴν τοῦ διὰ τῆς ἀνέγερσιν τῆς παλαιᾶς Σχολῆς, ἧς καὶ ἠξιώθησαν. Ὁ γενναϊόδωρος Ἀσσερῆς τὸ ἐπόμενον ἔτος 1905, ἐνετείλατο τῷ ἀδελφῷ του Χατζῆ Σάββα, ὅπως ἀγοράσῃ κατάλο-

λῆλον οἰκόπεδον διὰ σχολήν. Τούτου ἰκτελεσθέντος, διαταγῇ τοῦ εὐεργέτου ἤρχισεν ἡ οἰκοδομὴ νέου Σχολείου οὗ ὁ θεμέλιος λίθος ἐτίθη τὴν 20ην Μαρτίου 1905. Ἐλειτούργησε δὲ ἡ σχολὴ αὕτη τέσσαρα ἔτη 1905—1909. Ὁ Μ. Εὐεργέτης μετὰ εἰκοσιπταετῇ διαμονῇν του ἐν Ρωσίᾳ ἐπανηλθε τὸ 1908 εἰ τὴν πατρίδα του. Ἐλυπήθη πολὺ διὰ τὴν ἀκανόνιστον καὶ ἀνευ ρυθμοῦ οἰκοδομήν του Σχολείου καὶ ἀπεφάτισεν νὰ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν οἰκοδομὴν νέας Κεντρικῆς Σχολῆς. Οὕτω δὲ δαπάναις αὐτοῦ ἔχομεν σήμερον τὸ Κεντρικὸν Σχολεῖον, οὗ ἡ οἰκοδομὴ δὲ ἤρκεσε δυο ἔτη. Ἐχει μήκος 22,75 μ., πλάτος 3,5 μ. καὶ ὕψος 9 μέτρα. Τοῦ μεγάλου τούτου κτιρίου οἱ τοῖχοι εἶναι κατισκευασμένοι ἀπὸ σκληροῦς λίθου μετ' ἀοβίστου, ἡ δὲ αὐλὴ ὑπὸ τοιοῦτον περιβιλλομένη· ἔχει ἐπιφάνειαν 134 τετραγ. μέτρον. Ἐν τῇ αὐλῇ ὑπάρχει καὶ βρύσις. Ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ Σχολείου εἶναι χαραγμένη ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

«Ἀφιεροῦται τῷ κοινῷ Σταυρί»

Ἑσπερίειος Σχολῆ

Μνήμης ἀλήστου σημείον

ἡγείραν πατρίδι τροφεῖα

Σχολὴν παιδείας ταμεῖον

Παναγιώτης καὶ Σοφία.

Σημείωσις. Ἡ ἐπιγραφή αὕτη συνετάχθη ὑπὸ τοῦ τότε διευθυντοῦ τῆς σχολῆς Ἀθηνασίου Ἐλευθεριάδη, ὅστις πολὺ εἰργάσθη διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἔργου.

Τὸ Σχολεῖον ἰσωτερικῶς διαιρεῖται εἰς 5 αἰθούσας, ὧν ἡ μία καθιερώθη ὡς διευθυντήριον καὶ πρὸ αὐτῶν εἶναι εὐρύς διάδρομος. Τὸ διευθυντήριον στολίζουσιν ἡ βιβλίον εἰκῶν τοῦ εὐεργέτου μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Χατζῆ Σοφίας, ἡ μικρὰ βιβλιοθήκη εἰς ἣν ὁ ἴδιος ἔδωκ ἑξήκον 60 τόμους βιβλίων ἐκλεκτῶν καὶ διάφοροι χάρται. Αἱ αἰθούσαι τῶν παραδόσεων εἶναι λίαν καθαφαὶ μὲ πάτωμα ἐξ υδραυλικῆς ἀσβέστου (σιμέντο).

Ἡ Ἑσπερίαις Σχολὴ ἀπὸ τὸ 1910 καὶ ἔξῃ λειτουργεῖ τακτικώτατα· τὸ διδάσκον προσωπικὸν σύγκειται ἀπὸ 3—4 διδασκάλους συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ διευθυντοῦ τὸ δὲ διδασκόμενον προσωπικὸν κυμαίνεται ἀπὸ 50—75 μαθητὰς καὶ μαθητρίας. Ἡ Κεντρικὴ Σχολὴ διατηρεῖται ὑπὸ τοῦ εὐεργέτου, ὃ ὅποιος ἐλπίζομεν ὅτι ἰὰν ἐπέλθῃ ὁμόνοια μεταξὺ τῶν κατοίκων θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς δι' ἑτησίου εἰσοδήματος ἀνω τῶν 100 λιρῶν Τουρκίας. Ἐν ταῖς λοιπαῖς ἑνορίαις ἐν Ἐπανωχωρίῳ λειτουργεῖ δημοτικὴ Σχολὴ μεθ' ἑνὸς διδασκάλου καὶ 25 μαθητῶν, εἰς τὸ Κατωχώριον δὲ τετράτακτος δημοτικὴ Σχολὴ μεθ' ἑνὸς διδασκάλου καὶ 30 μαθητῶν. Ἡ Σχολὴ Κατωχωρίου ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Φελεκίδου τὸ 1911, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου καὶ συντηρεῖται. Πάντες οἱ μαθηταὶ τοῦ Κεντρικοῦ Σχολείου καὶ τῶν δύο πρκαρτημάτων ἀνέρχονται ἀπὸ 110—130 μαθ., οἱ διδάσκοντες δὲ ἀπὸ 6—8 διδασκάλους συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ διευθυντοῦ.

25. Θρησκεία, ναοί, παρεκκλήσια.

Οἱ Χριστιανοὶ ὑπάγονται ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Χελδίκης, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἔχουσιν ἐν τσάμιον μεθ' ἑνὸς προϊσταμένου των. Ἐν Σταυρί ὑπάρχουσι 2 ἑνοριακοὶ ναοὶ καὶ 16 παρεκκλήσια.

Α.) Ναοὶ τῆς ἑνορίας Μυνοδάντων εἶναι: 1) ὁ τοῦ Ἀγ. Βασιλείου κείμενος ἐν τῷ συνοικισμῷ Παῖρσμάντων, εὐρύς καὶ καλῶς ἐστολισμένος· ἐκτίσθη δι' ἑράνων τὸ 1843. Τὴν 1ην καὶ 30ην Ἰανουαρίου γίνεται ἐν αὐτῷ πανήγυρις. 2) ὁ περικαλλὴς ναὸς τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (ἄλλοτε Εὐαγγελισμός), ἀπέχων 5 λεπτὰ τῆς ἑνορίας ἐν ὠραίᾳ τοποθεσίᾳ. Ἦτο ἄλλοτε μονὴ (ἰδὲ ἐθνογραφία), κατεστράφη ὁμῶς ὑπὸ πλημμύρας καὶ τῶρα τὰ εἱρεῖα μόνον τοῦ ἀρχαίου ναοῦ σώζονται. Τὸ 1882 ὁ ἀοίδιμος παπᾶ Κωνσταντῖνος διὰ συνδρομῶν προξενικῶν καὶ ἑράνων ἀνεκκίνησεν αὐτόν. Ἀριστερότερον καὶ 60 μέτρα μακρὰν

ἔκ τὸν ἀρχαῖον ναὸν βλέπει τις ἰστάμενον τὸν νιόδμητον τοῦτον ναὸν τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ. Ἐξάκις τοῦ ἔτους τελείται λειτουργία ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τὰς δὲ λοιπὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς πλὴν τῶν τῶν παρεκκλησίων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγ. Βασιλείου. Τὴν 1ην καὶ δὴ τὴν 14ην Σ]βρίου τελείται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σταυροῦ μεγάλη πανήγυρις. 3) Παρεκκλήσια εἶναι: α) τοῦ Ἀγ. Συμεὼν β) τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου εἰς δὲ τὴν 21ην Μαΐου τελείται μεγάλη πανήγυρις καὶ γ) τῆς Ἀναλήψεως, ἔπαιτα ἐξαρτώμενα ἐκ τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ Ἀγ. Βασιλείου.

Β') Τῆς ἐνορίας Ἐπανωχωρίου εἶναι: 1) ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου τοῦ Τύρωνος κείμενος ἐν τῇ συνοικίᾳ Κουρτάντων ἐν ὡραίᾳ θέσει. Ἐκτίσθη τὸ 1870 δι' ἐράνων. 2) Ὁ τῆς Ἀγ. Τριέδος, κείμενος ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Μαχαλα. Ἀνηγέρθη τὸ 1852, ἔπαξ δὲ τοῦ ἔτους τελείται ἐν αὐτῷ πανήγυρις. 3) Παρεκκλήσια εἰς μὲν τὸν Ἀγ. Θεόδωρον ὑπάγονται τὸ τῆς συνάξεως τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, κείμενον ἐν τῇ Τουρκικῇ συνοικίᾳ καὶ τὸ τῆς Ἀγ. Μαρίας ἐναντι τοῦ Κουλάτ-δὰγ. Εἰς δὲ τὸν ναὸν τῆς Ἀγ. Τριέδος ὑπάγονται τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου καὶ τὸ τοῦ Ἀγ. Ἡλίου ἐπὶ ὁμωνύμου γηλόφου. Εἰς αὐτὸ τὴν 20ην Ἰουλίου τελείται μεγάλη πανήγυρις.

Γ') Τῆς ἐνορίας Κατωχωρίου εἶναι: 1) ὁ ναὸς τῶν κορυφαίων ἀποστολῶν Πέτρου καὶ Παύλου, ὁ ἀρχαιότερος ἐν τῇ χώρᾳ μετὰ τὴν μονὴν ναὸς. Ἐν αὐτῷ τελείται μεγάλη πανήγυρις τὴν 29ην Ἰουνίου. 2) ὁ περίκεμψις ναὸς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Πρεδρόμου ἐν τῇ συνοικίᾳ Τσακάντων ἐν ᾧ τρίς τοῦ ἔτους τελείται πανήγυρις. 3) Παρεκκλήσια εἰς μὲν τὸν Ἀγ. Ἰωάννην ὑπάγονται τὸ ὁμωνύμου αὐτῷ παρὰ τὸν Σταῦρον κείμενον καὶ τὸ τοῦ Ἀγ. Χριστοφόρου, ἀνεγερθὲν τὸ 1905 δαπάναις τοῦ Ἀνδρέου Φελεκίδου. Εἰς δὲ τὸν ναὸν τῶν Ἀποστόλων ὑπάγονται, τὸ παρεκκλήσιον τῆς Μεταμορφώσεως κείμενον

ὡπὸ τὴν Τσίχαν παρὰ τὴν Κόβεραν, τὸ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς, τὸ τοῦ Ἀγ. Ἀκινδύνου, τὸ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ τὸ τῆς Ὑπαπαντῆς.

Δ') Κοινὰ παρικλήσια. Τοιοῦτον εἶναι μόνον τὸ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καίμενον ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ὁρίου (τουρκιστὶ Ἀγεσίρ-δὰγ). Τὴν 15ην Αὐγούστου τελείται ἐν αὐτῇ μεγάλη πανήγυρις καὶ ἑορτὴ, εἰς ἣν προσέρχονται πλὴν τῶν Σταυριωτῶν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων (Μουζαίνης, Τσιμαρᾶς, Ματσούκας, Γεγλή-δεράς κ. λ. ἀκόμη περισσότεροι δὲ Τούρκοι ἐκ Κιόστερας, Ἀτσαπέτ, Τονίνας, Γόδωνας κ. λ.) Οἱ τελευταῖοι προσέρχονται χάριν τοῦ ἐμπορίου. Ἕνεκεν ἀναφυεμένων ζητημάτων ἀσημάντων τὸ πλεῖστον συμβαίνουσι ταραχαὶ καὶ ἐνίοτε συμπλοκαὶ μετὰ ξύ χριστιανῶν καὶ τούρκων. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτων διαταγῇ τοῦ διοικητοῦ ὁ δεκανεὺς τῆς χωροφυλακῆς Κιόστερας μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν διαταγὴν τοῦ χωροφυλάκων παρευρίσκειται κατ' ἔτος καὶ ἐπιτηρεῖ τὴν τάξιν. Τὸ Σταυρὶ ἔχει τρεῖς ἱερεῖς ἀνὰ ἓνα εἰς ἑκάστην ἐνορίαν.

26. Διοικήσεις. Τὸ Σταυρὶ ὑπάγεται διοικητικῶς εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Τορούλ. ἔχει ἴδιον Ἑλληνα μουχτάρη, ὅστις ἀντιπροσωπεύει τὴν κοινότητα Σταυρὶ εἰς ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς μετὰ τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ βασιλικοὶ φόροι εἰσπράττονται ὑπὸ Τούρκου εἰσπράκτορος (ταχσὴλ-δάρ), συνοδευομένου κατὰ τὴν εἰσπραξίν ὑπὸ τοῦ μουχτάρη. Ὁ φόρος τῆς δεκάτης (ἄσάρ) εἰσπράττεται ὑπὸ ἰδιαιτέρων ἐτόμων καλουμένων μουλτεζίμ (ἄσαρτοῦ).

Β. ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ

27. 'Ιστορική έποψις.

'Η πρό Χριστοῦ ἱστορία τῆς χώρας ὡς καὶ ἡ μ. Χ. ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εἶναι σκοτεινὴ καὶ σχεδὸν ἀβάσιμος. 'Εκ τῶν περιηγηθέντων τὸν Πόντον μεγάλων περιηγητῶν οὐδεὶς ἀναφέρει τι ἱστορικὸν περὶ Σταυρί. 'Ολίγοι τινὲς τῶν μεταγενεστέρων ἀναφέρουσι περὶ αὐτοῦ συμβάλλοντα μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος.*)

Κυρίως ἡ 'Ιστορία τοῦ Σταυρί ἀχεται ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς αὐτοκρατορίας Τραπεζοῦντος καὶ διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους α') ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος μέχρι τῆς μεταναστεύσεως 1460—1750, β') ἀπὸ τῆς μεταναστεύσεως μέχρι τοῦ 18 αἰῶνος 1750—1860 καὶ γ') ἀπὸ τοῦ 18 αἰῶνος μέχρι τοῦ 1913.

*) 'Εκ τῶν γραψάντων περὶ Σταυρί οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς:

α') ὁ κ. Zanen ἐν τῷ περιοδικῷ «Echos d' orient» ὑπὸ τὸν τίτλον «Μάρτυρες τοῦ Χριστιανισμοῦ αἱ Σταυριῶται» γράφει οὕτω.

«Οὗτοι οἱ (Σταυριῶται) ἦσαν Χριστιανοὶ πιστοποιούμενοι ὅτι ἦσαν Μωαμεθανοί, ὠνεμάσθησαν δὲ Σταυριῶται ἐκ τοῦ χωρίου Σταυρά, τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος. Ἦσαν διασκορπισμένοι εἰς πολλὰ μέρη καὶ ἀνῆρχοντο εἰς 20 χιλ., ἡ ἱστορία δ' αὐτῶν ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος, τῷ 1460 ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ πολιτοκρία τῆς Τραπεζοῦντος διήρκεσεν ἕνα μῆνα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ αὐτῆς Δαῖδ ὁ Κομνηνός, ἠναγκάσθη νὰ τὴν παραδώτῃ εἰς Μωάμεθ τὸν Β. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὑπεχρεώθησαν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ν' ἀσπασθῶσι τὸν 'Ισλαμισμόν ἢ νὰ ἐκπατρισθοῦν· ἄρχοντικαὶ δὲ οἰκογένειαι ἔδωκαν τὸ παράδειγμα τῆς ἀλλοξοπιστίας, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος πρωτο-

Α. Περίοδος. (1460—1750).

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος (1460—61), οἱ πλείονες αὐτῆς κατοικοῦντες λαοὶ χριστιανικοὶ παντοίως ὑπὸ τῶν κατακτητῶν πιεζόμενοι καὶ μὴ δύναμενοι νὰ ἀντέχουσι πλέον εἰς τὰς τυραννίας καὶ καταπίσεις τῶν ἐχθρῶν, μετώκησαν ἐκτείναν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, εἰς μέρη δασώδη, ἔρημα καὶ ἄρρηκτα. Ἐδῶ εὐοισκον ἐλευθερίαν. Κατὰ τὰς περὶ τὰς πόλεις πολλοὶ μεταναστεύουσι ἐκ τῆς περὶ τὴν Τραπεζοῦντα Χαλσιδικίας (ἰδὲ ὑποσημ. Σταῦρα) μετὰ τινῶν κληρικῶν ἑλπίον τὴν πρὸς τὸ ἀκατοίκητον

ἑστιάριος τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος Γεώργιος Ἀμειραντζής. Τούτου οἱ δύο υἱοὶ Μεχμέτ ὅς τις καὶ Ἰσκανδέρ ἦσαν κατεδίωξαν τοὺς ἄλλοτε ὁμοθρήσκους των. Ἐξεπατρίσθησαν δὲ διὰ νὰ μείνωσι χριστιανοί, ἀλλὰ ἰππικαὶ οἰκογένειαί ὥς οἱ ὕψηλάνται, οἱ Καρατζάδες, οἱ Ριζοί, οἱ Μουροῦζαι καὶ οἱ Κατακουζηνοί. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ 1600 ἤρξατο ἀπηνεστέρα τῶν Χριστιανῶν καταδίωξις, τότε δὲ πολλοὶ διὰ νὰ σωθῶν ἠρνήθησαν τὴν θρησκείαν των. Ἄλλοι γενναϊότεροι ἀρῆκον τὰς παρουσίας των καὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη. Ἄλλοι ὅμως ὑπεκρίθησαν ὅτι δέχονται τὸν Ἰσλαμισμόν, ἀλλ' ἐν τῷ κρυπτῷ διατήρουν τὴν θρησκείαν των. Οὗτοι ἦσαν οἱ Σταυριῶται. Οἱ καταφυγόντες εἰς τὰ ὄρη διὰ νὰ σώσουν τὴν θρησκείαν των ἀπεπειράθησαν νὰ ἐπανακτήσουν τὴν Τραπεζοῦντα, μίαν δὲ Παρασκευὴν, καθ' ἣν ὥραν προσήχοντο εἰς τὰ τζαμιά, ὤρμησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν κατέλαβον, ἀλλ' οἱ Τούρκοι τοὺς ἀπώθησαν. Τῷ 1661 ἡ θέσις τῶν Χριστιανῶν Τραπεζοῦντος ἐχειροτέρευσε μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἀγ. Σοφίας καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Φιλίππου, μολοντί ἱραδὲς τοῦ Σουλτάνου Σελίμ τοῦ Β' ἐξασφάλιζεν εἰς τοὺς Χριστιανούς ἕως δύο αὐτὰς ἐκκλησίας. Εἰς τὴν καταληψιν αὐτὴν ἀντεστάθησαν οἱ Χριστιανοί, τότε δ' ἐγένετο φοβερὰ σφαγὴ αὐτῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπέφερε μεγάλην

Σταυρί αγούσαν, όπου ἐγκατεστάθησαν εἰς διάφορα μέρη (Σταυρί, Κρώμνη). Ἐνταῦθα ὡς ἦτο τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔκτισαν παρὰ τὸν ποταμὸν Σταῦριν (μεταγενεστέρᾳ ὀνομασία τοῦ ποταμοῦ), ἐπὶ τοῦ πυκνοτέρου δάσους Μονήν, ἣτις ὡς ἐβεβαιώθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἦτο Μονὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ διὰ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου ὡς νῦν καλεῖται ὑπὸ τῶν. Ἡ ὀνομασία Σταυρί ἢ Σταυρός ἔχει οὕτω: Πολλοὶ λέγουσιν ἐκ τῆς Μονῆς ὀνομάσθη Σταυρί ὁμῶς ὄχι. Ὀνομάσθη ἐκ τῆς Μητροπόλεως τοῦ Χάτσας = Σταυρᾶ κατὰ κ. P. Zaneh, καθότι Χάτς σημαίνει τουρκιστὶ Σταυρός, καὶ λοιπὸν οἱ Ἕλληνες τὸ ἀπεκάλουν Σταυρᾶ ἔπειτα δὲ ἐκ παραφθορᾶς Σταυρ.

καταδίωξιν τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐπομένως ηὔξησε τοὺς ἐξωλασμοὺς. Ἡ καταδίωξις τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν τερεπέδων (μεγάλων γαιοκτημόνων) τῶν Λαζῶν καὶ τῶν Κιρκασίων τῇ ἐνοχῇ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν, διήρκεσε μέχρι τοῦ 1840. Μόνον οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας εἶχον σχετικὴν ἡσυχίαν, διότι οἱ ντερεπέδες εἶχον ἀνάγκην αὐτῶν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλορυχείων των. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Ρωσο-τουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1829 ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ καταφύγουν εἰς Ρωσίαν. Οἱ δεχθέντες ἐξωτερικῶς τὸν Ἰσλαμισμόν Σταυριῶται, ἀλλὰ κατὰ το βᾶθος λατρεύοντες τὸν Χριστόν, κατώρθωσαν νὰ ζήσουν μὲ κάποιαν ἡσυχίαν, ἀλλ' ἡ θέσις των ἦτο παντοτε ἐπικίνδυνος. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰς πόλεις ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ λαμβάνωσι περισσότερα προφυλακτικὰ μέτρα, διότι ἐκεῖ οἱ Τυῦρκοι ἦσαν περισσότεροι, μόνον δὲ ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ οἱ προὔχοντες ἐγνώριζον τὸ μυστικόν των. Δύο σχεδὸν αἰῶνας διήρκεσεν ἡ κατάστασις αὕτη. Οἱ Σταυριῶται Μουσουλμάνοι φαινομενικῶς ἐξετάλουν τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα τοῦ Μουσουλμάνου, ἀλλ' εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς των ἦσαν Χριστιανοί. Εἶχον δύο ὀνόματα ἐν Τουρκικόν μὲ τὸ ὅποιον τοὺς ἐγνώ-

Ἡ μικρὰ μονὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐπρωτάτευσε πολὺ τοὺς πανταχόθιν διωκομένους Σταυριώτας. Ὅτε ὁμως κατεστράφη, ἀγνωστον κατὰ ποῖον ἔτος, συναπώλεσθη καὶ ἡ θρησκεία τῶν κατοίκων ἐν τῷ φανερῷ, διὰ διας ἀποδεχθέντων τὸν Ἰσλαμισμόν, οὗ τὰ ἔθιμα μόνον φανομενικῶς ἐτήρουν διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων ὕστερον ὁμως καὶ χάριν ἐγωισμοῦ καὶ συμφέροντος, διετήρουν ὁμως καὶ τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ πιστῶς μὲν ἀλλὰ ἐν τῷ κρυπτῷ. Οἱ τοιοῦτοι ἐλέγοντο «Κρυφοὶ ἢ τε νεσοῦργεες» καὶ ἀπέμειναν τοιοῦτοι μέχρι τοῦ 1854, ὅποτε κοινῇ συμφωνίᾳ μετὰ τῶν περίξ οἰκούντων Κρυφῶν (Κρωματινῶν) καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν ἐν Γραπεζοῦντι προξένων τῶν

μεταξὺ τῶν. Συχνὰ διωρίζοντο ἱμάμιδες, ὅταν δὲ ἦσαν ἡναγκασμένοι νὰ μεταβῶν εἰς τὸ Ἰζαμίον, ἔλεγον σιωπηλὰ ὡς Χριστιανοὶ τὴν προσευχὴν τῶν. Ἠκολούθουν τὰς νηστείας αὐστηρότατα τὰ δὲ ἄλλα Χριστιανικὰ τῶν καθήκοντα, ὡς ἱερολογία, μετέληψιν, βάπτισμα, γάμον ἐξετέλουν τὴν νύκτα. Οἱ ἱερεῖς τῶν ἐν ἐφόρῳ τὸν ἱερατικὸν Ἰνδυμα καὶ ἔζων ὡς ἄπλοι πολῖται διὰ νὰ μὴ κινήσουν τὴν προσοχὴν τῶν τούρκων. Αἱ ἀπόκρυφοι ἐκκλησίαι τῶν ἦσαν ὅλαι ἀφιερωμέναι εἰς τὸν μάρτυρα Ἀγ. Θεόδωρον. Ὅταν ἀπέθνησκεν εἰς Σταυριώτης ὁ Τούρκος καὶ ὁ Ἰμάμης παρελάμβανον τὸν νεκρὸν, αὐτοὶ δὲ ἔψαλλον τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν εἰς μίαν οἰκίαν τοῦ χωρίου ἢ εἰς μίαν ἐκκλησίαν τῶν περιχώρων. Οἱ ἀληθεῖς ἱμάμηδες εἰς τὰ πλέον κατὰ κλημένα χωρία μόνον κατὰ τὸ Ραμαζάνιον, εἰς δὲ κατὰ τὸ διάστημα τῆς εἰς αὐτὰ παρουσίας τῶν ἀπέθνησκε Σταυριώτης, κατάρθωναν ν' ἀπομακρύνωσι δι' ἡλίχας ὥρας τὸν Ἰμάμην καὶ ἔπαυον τὸν νεκρὸν ὡς Χριστιανόν. Ἀπέκρυπτον δὲ μετὰ τοσαύτης δεξιότητος τὸν θάνατον, ὥστε ἓνας ἱμάμης ὁ ὁποῖος ἐπὶ 20 ἔτη μετέβαιεν εἰς τὸ χωρίον Κρόν (εἶναι ἡ σημερινὴ Κρώμνη), κατὰ τὸ Ραμαζάνιον, ἔλεγεν ὅτι τὸ κλίμα τοῦ χωρίου ἡ οὐ πολὺ ἐξάριτον καὶ τὸ συνίστα εἰς τοὺς ἀσθενεῖς.

Μ. Δυνάμεων πρὸς τὴν Υψ. Πύλιν καὶ τὰ Πασσαρχεῖα ἐνεργήσαντες, ὡμολόγησαν εἰ τὸν Χριστόν, ὅμως παλιν οὐχ ἐλευθέρως. Ἐκ τούτου προήλθε τὸ πολυθρύλλητον «Καρρεμλάρ κιαβούρ ὀλδί», (ιδεῖ Ἰ. Παρχαρίδου Ἰστ. Κρώμνης σελ. 52—55). Οἱ διαφυγόντες τὸν θάνατον μοναχοὶ τοῦ εἰρημένου Μοναστηρίου μετὰ πολλῶν περιπετειῶν ἐφθάσαν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου Βαζελῶνος, ἐξ οὗ ἐπὶ τινι ἔτη ἐξηρτάτο τὸ Σταυρὶ ἐκκλησιαστικῶς. Ἐν τῷ ταλαιῷ κώδικι τῆς Μονῆς Βαζελῶνος ἀνεφέρετο ὅτι ὁ πρῶτος ἡγούμενος αὐτῆς μετὰ τὴν πρώτην καταστροφὴν τῆς ἐχρηματίας Παπαδόπουλός τις τὸ γένος ἐκ Σταυρί, ὑφ' οὗ ἐν ἰδιαιτέρῳ χειρογράφῳ ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς

προσθέτων ὅτι ἐπὶ 10 ἔτη εὐδεὶς εἶχεν ἀποθάνῃ εἰς αὐτό. Οἱ Σταυριῶται ἔκαμνον καὶ κάτι τι περισσότερον. Προσεπάθουν νὰ κάμωσι πρυσηλύτους. Οἱ κάττεικοι τῶν πόλεων ἐνομμεύοντο θυγατέρας Μουσουλμάνων, σπανιώτατα ὅμως οὗτοι ἐδίδον τὰς ἰδικὰς των εἰς Τούρκους. Τὸν γάμον τὸν ὅποιον εἶχεν εὐλογήσῃ ὁ ἱερέας δὲν τὸν ἰθεώρουν ἔγκυρον, ἀλλὰ προσεπάθουν νὰ κατηχήσουν τὴν νύμφην ἵτις ἀπεκάλυπτον ὅτι ἦσαν Χριστιανοὶ καὶ βαθμηδὸν τὴν ἔπειθον, ἐνίοτε καὶ μὲ ἀπειλὰς νὰ βαπτισθῇ. Τότε μόνον ηὐλόγει ὁ Χριστ. ἱερεύς. Πολλοὶ Σταυριῶται κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα ἐγκατέλειψαν τὰ χωρία Σταῦρα καὶ Κρούμ, διότι ἡ γῆ δὲν ἦτο ἄρκετὰ εὐφορος καὶ μετέβησαν εἰς Ἀκ δ'αὖ ἐνθα ἱδρυσαν τοὺς συνοικισμοὺς Σίν, Ματέμ, Ἀκ-δ'αὖ καὶ Μοαστάρ ματέμ ἐνθα οἱ Τούρκοι τοὺς ἠκολούθησαν. Ὅταν οἱ Σταυριῶται ὡς ἄγνωστοι εἰς τὴν χώραν παρουσιάσθησαν εἰς τὸν μουδέρην ὡς Χριστιανοί, οἱ Τούρκοι τοὺς κατήγγειλάν. Τότε δὲ νὰ ζήσουν ἡσυχοὶ ἢ γινέσθην νὰ ἐπαναλαβούν τὴν πρετεραν των ζωὴν, ἀλλ' ἡ πίστις των δὲν ἐκλονίσθη μὲ τὴν νέαν ἀτυχίαν. Τοσαύτη ἦτο ἡ πρὸς τοὺς Τούρκους ἀπέχθεια, ὥστε ἐξέθαπτον τοὺς νεκροὺς των καὶ τοὺς ἐθαπτον εἰς τὰ χριστιανικὰ νεκροταφεῖα τῶν περιχώρων. Τῷ 1876 κατὰ τὴν πρώτην ἀντα-

Μονης Σταυρί. Δυστυχῶς ἐν τῇ δευτέρᾳ καταστροφῇ τῆς Μονης Βαζελῶνος (1759), ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς τὸ πολυτιμότεον ἐκεῖνο κειμήλιον.

B. Περίοδος (1750—1860).

Ἀπὸ τοῦ 1750 καὶ ἔξῃ παρατηρεῖται νέα φάσις τῶν πραγμάτων. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ἀπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐκείνης κινήσεως πρὸς ἐλευθέραν ἐκτέλεσιν τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων αὐτῶν, οἱ Σταυριῶται ἐδιώχθησαν πάλιν ἀνηλεῶς. Ὅθεν μὴ ὑποφέροντες τὴν ἐπερίγραπτον ἐκείνην κήρυξιν τοῦ Συντάγματος, οἱ Σταυριῶται τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα μετέβησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐδήλωσαν ὑπερηφάνως ὅτι ἦσαν Χριστιανοί. Ὁ Τούρκος διοικητὴς προσεπάθησε νὰ τοὺς μεταπείσῃ, ἔπε δὴ δὲ ἦσαν ἀμετάπειστοι τοὺς ἐφυλάκισεν. Ἀλλὰ τότε οἱ Χριστιανοὶ περιεκύκλωσαν τὸ διοικητήριον καὶ ἐζήτησαν τὴν ἐποφυλάκισιν τῶν συμπολιτῶν των, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Τότε οἱ Σταυριῶται ἀπεσταθῆσαν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ τὸν Γ. παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ ἐνεργήτῃ ὥπως ἀναγνωρισθῶσιν ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ὡς Χριστιανοί, πλὴν ὁ Πατριάρχης οὐδὲν κατώρθωσε. Ἡ πρώτη τουρκικὴ Βουλὴ διελύθη, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Συντάγματος ἀνεβλήθη, ὁ δὲ Τούρκος διοικητὴς ἐκήρυξεν ὅτι οἱ θέλοντες νὰ ἀναγνωρισθῶσιν ὡς Χριστιανοί, ὀφείλουν νὰ προσέλθουν καὶ νὰ δηλώσουν τοῦτο. Μὲ τὸ στρατήγημα τοῦτο ἠθέλησε ν' ἀνακαλύψῃ ὅλους τοὺς ὡς Μουσουλμάνους Χριστιανούς. Ἐν τούτοις οἱ Σταυριῶται μὲ τὰ τοιοῦτα αὐτῶν διαβήματα κατώρθωσαν νὰ ἐκκλησιάζωνται ἐλευθέρως, νὰ στελλῶσι τὰ τέκνα των εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ νὰ συνάπτωσι γάμους μετὰ τῶν χριστιανῶν. Τῷ 1899 ἐπῆλθε νέα καταδιώξις τῶν Σταυριῶν, τὴν ὁποίαν δὲν κατώρθωσαν νὰ καταπαύσουν αἱ παραστάσεις τῶν προξένων Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ τοῦ Οἰκουμ. Πατριάρχου. Τότε οἱ πρόκοιτοι ἀπεσταθῆσαν εἰς τὰς πρεσβείας Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ἰταλίας καὶ Ρωσσίας, ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδὲν κατώρθωθη.

τυραννίαν καὶ ἕνεκεν τοῦ ἀγόνου τῆς χώρας, μετηνάστευσαν. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ 1750—1850 μετηνάστευσαν περὶ τὰς 250 οἰκογενεῖας εἰς Ἰκόνιον καὶ ἐγκτεστάθησαν εἰς Ἄκ-δᾶγ, ὅπου φέρουσι τὸ ὄνομα τῶν συμπατριωτῶν των. Ὑστερον δὲ ἐγένοντο καὶ ἄλλαι περισσότεραι μεταναστεύσεις. Οἱ εἰς Ἄκ-δᾶγ μεταναστεύσαντες Σταυριῶται ὑπῆρξαν δυστυχέστεροι, παρὰ οἱ ἐναπομείναντες εἰς Σταυρί, καθότι οὗτοι μὲν εὖρον σχετικὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν μετὰ τὸ 1854, ἐκεῖνοι ὁμῶς προβάντες εἰς ἐκπατρισμὸν ἤλπιζον ὅτι ἤθελον τύχει ἐν τῇ ἀποκέντρῳ χώρᾳ τοῦ Ἄκ-δᾶγ ἐλευθερίαν, ὁμῶς ἠπατήθησαν. Ἀπηνῶς κατεδιώχθησαν καὶ ἐκακοποιήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκαστοτε ἀπολυταρχικῶν διοικητῶν καὶ οὐδεμία ἐπῆλθε βελτίωσις τῆς καταστάσεως αὐτῶν, ἃν καὶ πολὺ περὶ αὐτῶν προσεπικέθησε καὶ ἐνήργησε ὁ πρῶτος Χαλδίας Γερβάσιος. Διὰ πολλῶν προσπαθειῶν

Τέλος ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις ἀπήτησε παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐξορισθέντων Σταυριωτῶν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν φυλακισθέντων, τότε δὲ μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ἐξεδόθη Σουλτανικὸν διαταγμα, δυνάμει τοῦ ὁποίου οἱ Σταυριῶται ἀνεγνωρίσθησαν ὡς Χριστιανοὶ καὶ οἱ μὲν φυλακισμένοι ἀπεφυλακίσθησαν οἱ δὲ ἐξόριστοι ἐπανήλθον εἰς τὰς ἐστίας των.

Καὶ ὁμῶς δὲν ἐπεράτωσαν εἰσέτι τὰ βάσανα αὐτῶν. Μετὰ πέντε ἔτη ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀπογραφῆς, ἠθέλησαν νὰ περιλάβουν τοὺς Σταυριώτας μετὰ τῶν Μουσουλμάνων. Καὶ πάλιν ὑπέστησαν καταδιώξεις, φυλακίσεις καὶ ἐξορίας πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέθνησκον εἰς τὰς φυλακάς, ἡ δὲ θέσις αὐτῶν ἐγένετο χειρότερα παρὰ προηγουμένους. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1908 καὶ ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος, ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν νέον διωγμὸν τῶν δυστυχῶν τούτων, διαρκέσαντα ἐπὶ δύο ἔτη. Ἀμα τὸ Σύνταγμα ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν, οἱ Σταυριῶται ἐνήργησαν πάλιν, ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Κατὰ Φεβρουάριον 1909 ὁ Γαϊκὸς διοικητὴς Τραπεζοῦντος ἐζήτησεν ὁδηγίας ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο.

παρὰ τῇ κυβερνήσει, μόλις δύο ἔτη μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος κατωθώθη νὰ ἐκδοθῇ Αὐτοκρατορικὸς Ισάδης, ἐξασφαλίζων τὴν ἐλευθερίαν τῷ (1910). Παρὰ ταῦτα πάλιν ὑποφέρουσιν οἱ πατριῶταί μας Σταυριῶται, οὗς ὁ P. Zanen δικαίως ὠνόμασε «Μάρτυρας τοῦ Χριστιανισμοῦ». Αἱ μετὰ γυνόμεναι ἡμεταναστεύσεις ἔγιναν ἕνεκεν τοῦ ἀγρόνου τῆς χώρας. Εἰς τὰς παραλίους πόλεις τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κριμαίας (ἐν Ρωσίᾳ) εἶναι ἐγκατεστημέναι περὶ τὰς 200 οἰκογενεαὶ Σταυριωτῶν (Ἀνάπκ, Βιτιζῶφ, Νικοῦλι καὶ κυρίως εἰς Κέρτς)

Γ. Περίοδος (1860—1913).

Τὴν νέαν αὐτὴν καὶ σύγχρονον περίοδον θέλομεν περιγράψῃ χωριστὰ καὶ σαφῶς. Ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας κατὰ πολὺ ἡλαττώθη, οἱ ἄνδρες φεύγοντες τὴν στρατολογίαν (μετὰ τὸ 1908)

Παρήλθον 13 μῆνες ἕως οὗ λαβεῖ ἀπάντησιν· ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτου οἱ Σταυριῶται ἀπειράθησαν εἰς τὴν Τουρκικὴν Βουλὴν καὶ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καταγγέλλοντας τοὺς Τούρκους ὡς ἐμποδίζοντας τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν. Τέλος κατὰ Μάρτιον τοῦ 1910 κυβερνητικὴ ἐγκύκλιος ἀναγνώριζε τοὺς Σταυριώτας Χριστιανούς, ἀλλ' ὁ διοικητὴς τῆς Τραπεζοῦντος διὰ νὰ μὴ παρεκκλίνῃ ἀπὸ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν ἀνεκοίνωσε τὴν ἐγκύκλιον μόνον μετὰ 9 μῆνας ἤτοι τὸν Δεκέμβριον 1910. Τέλος οἱ ἀληθεῖς οὗτοι μάρτυρες τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τοσούτων αἰώνων καταδιώξεις καὶ βασανιστήρια ἐπανεκτήσαν τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν. (Ἐγκυκλοπαίδ. ἡμερολόγιον Ἰ. Βρετοῦ 1914 σελίς 61—64).

6') Ὁ κ. Περικλ. Τριανταφυλλίδης ἐν τοῖς «Προλεγόμενοις» τῶν Φυγάδων ἐν Πόντῳ, γράφει περὶ τὴν νευματικὴν κινήσεως κατὰ τὰ ἔτη 1750—1800. «Ἐν Χαλδίᾳ ὁ περὶ τὰ γράμματα πόθος ὑπέστη διὰ τὴν καταμαστιζούσαν ἐνταῦθα ἐνδειαν, ὅφρ' οὐ μικρὰν ἐν Ἀργυροπύλῃ διατηρεῖται ἀμυδρὸν τι

ἀπὸ 18—35 ἀποδημοῦσιν ἀνεπιστρεπτί καὶ ἡ χώρα βαθμηδὸν ἐρημοῦται. Ἡ παιδεία ἀνυψοῦται καὶ γοργῶ τῷ βήματι βαίνει πρὸς τὴν πρόοδον. Ἡ τοπικὴ διαίρεσις τῆς χώρας εἶναι: Περιλχμβάνει τρεῖς ἐνορίας: Ἐπανωχωρί, Μονοβάντων καὶ Κατωχωρί, αὗται δὲ διαιροῦνται εἰς δεκατέσσαρας συνοικίας καὶ τρεῖς συνοικισμούς.

28. Ἐπισημότεραι οἰκογένειαι, ἀπογραφή τῶν κατοίκων καὶ σύντομος περιγραφή ἐκάστης ἐνορίας.

A. Μονοβάντων.

Οἰκογένειαι: Παπαδόπουλοι, Ἀηδονίδαι, Τομπαζίδαι ἢ Ἀσπερῆ, Κωνσταντινίδαι, Ἀποστολίδαι, Παντελίδαι, Ἀβραμίδαι, Καλτζίδαι, Ραφχιλίδαι, Εὐσεβιαδαὶ (Καδὴ-ὄγλη πρὶν), Ἀμανατίδαι, Σωτηριάδαι, Ἀμανατίδαι, Μαχαιρίδαι, Κουμουσίδαι καὶ Παπαδόπουλοι. Ἡ ἐνορία Μονοβάντων διαιρεῖται εἰς πέντε συνοικισμούς λογαριαζομένους ὡς μία συνοικία. Εἶναι δὲ οὗτοι: Παῖραμάντων μὲ δύο οἰκίας καὶ 5 κατοίκους. Εἶχεν ἄλλοτε 7 οἰκίας καὶ διετῆρει καλοὺς κήπους. Ἐν τῷ συνοικισμῷ τούτῳ κεῖται ὁ ναὸς τοῦ Ἀγ. Βασιλείου.

διψαλέον ἀλληλοδιδασκτικὸν καὶ ὁμοιὸν τι ἐν Ἰμέρῳ, δύο ἄλλα ἐν Κρώμνῃ, ἄλλο ἐν Σιταύρῃ καὶ ὁμοιὸν τι ψυχorroγοῦν ἐν Μουζένῃ». (Π. Τριανταφυλλίδου «Προλεγόμενα» σελ. 134).

γ') Ἐν τινὶ εἰθλίῳ τοῦ ὁποίου συγγραφεὺς εἶνε ὁ κ. Σάββας Ἰωαννίδης γράφει οὕτω «Πρὸς Δ. τῆς Κρώμνης ἐν τῷ ὁμωνύμῳ ποταμῷ (Γεγλή-δερε) διήκει χώρα ὅλως ὄρεινὴ καὶ πολλὰς φάραγγας σχηματίζουσα, ὅλως ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμένη, τὸ πλεῖστον καταφυγόντων μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐνθα μόνον αἰγαῖοι μεταξὺ τῶν σπηλαιοειδῶν βράχων ἐνδiciaitῶνται. Εἰς

Σαῖνάντων ἔχει 16 οἰκίας καὶ 95 κατοίκους. Εἶναι δὲ πολυπληθέστερος τῶν συνοικισμῶν ἐν ᾧ κεῖται καὶ τὸ Κεντρικὸν Σχολεῖον.

Ἀποστολάντων μὲ 12 οἰκίας καὶ 55 κατ. Ἐνταῦθα εὐρίσκεται ἡ ὑπὸ Χατζῆ Σοφίας Ἀσσερὶ ἰδρυθεῖσα βρύσις.

Τσωμαράντων ἔχων 8 οἰκίας καὶ 35 κατοίκους, ὄντας ἀλλοτε Κρυφούς καὶ Ἀνδρεάντων, ἔχων 12 οἰκίας καὶ 60 κατ. Ὁ συνοικισμὸς οὗτος ἔνθα ὑπάρχει δροσιερὲς πηγὴ ἐκτίσθη ὡς λέγουσιν ἡ πρώτη οἰκία ἐν Μονοβάντων. Ἐκ τῆς ἰνορίας Μονοβάντων κατάγεται ὁ Μίγας εὐερέτης Σταυρὶ Χ' Παναγιώτης Ἀσσερῆς. Ἐν δὲ τῷ Μονοβάντειν ἔχει 50 οἰκίας καὶ 250 κ., ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τῆς Μονῆς. (μονοβιοῦντες, Μονοβίον ἐκ συνηθείας δὲ Μονοβάντων).

Β. Ἑπανωχώριον.

Οἰκογένεια: Παπαδόπουλοι, Χαραλαμπίδαι, Χιμέτιδαι, Κουρτίδαι, Ευσταθιῆδαι, Πουλτίδαι, Παρασκευόπουλοι, Καρκαζίδαι (Μκυρομάαι), Κασσίδαι, Παναγιωτίδαι, Κοσμίδαι, Χριστιανίδαι, Ἀναστασιχδαί, Θεοδωρίδαι, Δημητριάδαι, Παναγιωτίδαι, Τριανταφυλλίδαι, Οὐσταπασίδαι, Ἀλεπόπουλοι, Στυπίδαι καὶ Σεργιάδαι, Μισσηλίδαι, Καχριμανίδαι (Ἀδελμίδαι),

εἰς πλῆθος Ἑλληνικῶν χωρίων ἐπὶ δυσπελάστιον μερῶν, τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν μετὰ τῆς κόρης τοῦ Δαβὶδ Ἀννης Τραπεζουντίων οἰκογενειῶν. Ὁ κ. συγγραφεὺς κάμνει μεγάλην σύγχυσιν, μεταθέτων τὴν Μιύζαιναν ὑπὸ τὸ Κουλάτ-δὰγ, ἀντὶ τοῦ Σταυρὶ οὐ οὐδὲ τὸ ὄνομα ἀναφέρει.

δ') Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ κ. Παρχαρίδης ἐν τῇ Ἱστ. Κρώμνης ὄχι μόνον δὲν ἀναγνωρίζει τοὺς Σταυριώτας ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς μητροπόλεως ἐξ ἧς καὶ οἱ Κρωμνεῖς, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὄνομα Σταυρὶ ἀναφέρει.

Ἀναστασιάδαι, Μαυρίδαι, Καγκελίδαι, Μισσηλίδαι, Λιτζανίδαι, Γεωργιάδαι, Τσιρεινίδαι, Μανίδαι, Ναθαναηλίδαι, Καγκελίδαι, Παπαδόπουλοι, Ὀρδανίδαι, Εὐθυμιάδαι καὶ Σινετσιδαι.

Αἱ συνοικίαι τοῦ Ἐπανωχωρίου εἶναι: Κουρτζάντων, ὡραία συνοικία μὲ 8 οἰκίαν καὶ 60 κατ. Ἐνταῦθα κεῖται ὁ παρικαλλὲς ναὸς τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου. Κυριακάντων, ὀλίγον κατωτέρω τῆς πριῦτης ἐν θέσει κατωφέρει· ἔχει 16 οἰκ. καὶ 90 κατοίκους. Σαραντάρ, ἀνθρακ συνοικία κειμένη ἀνωθεν τοῦ Καλούτζ μὲ 10 οἰκ. καὶ 55 κατ. Ἐπὶ τοῦ λοφίσκου Καλούτζ κεῖται ἡ νεόδμητος σχολὴ τῆς ἐνὸρίας. Γεράντων, κατωθεν καὶ δεξιὰ τοῦ Καλούτζ μὲ 8 οἰκ. καὶ 35 κατ. Ἐκ τῆς συνοικίας αὐτῆς κατάγεται ὁ Θ. Κηχοιμανίδης, ὅστις ἀφ' ἐρώσε μεγάλης περιουσίας εἰς τὴν κοινότητα Σταυρί. Καρτουλάντων, μικρὰ συνοικία ἐρημωθείσα ἐκ τῆς μεταναστεύσεως. Ἐχει 5 οἰκίας καὶ 35 κατ. Μαχαλάς ἡ πολυπληθεστέρα συνοικία· κεῖται ἑναντι τοῦ Καρτουλάντων καὶ ἔχει 20 οἰκ. καὶ 105 κατ. Ἐνταῦθα κεῖναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγ. Τριάδος. Ὁ συνοισμὸς Στραμπελάντων κεῖται ἐπὶ ἱμωνύμου γηλόφου. Ἐχει μίαν οἰκίαν καὶ 10 κατ. Ἐνταῦθα ὑπάρχει βρυσίδιον, ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι διαμένοντος ἐκ Μονοβάντων Παναγιώτου Σωτηριάδου. Ἡ τουρκικὴ συνοικία Γαραουτσάντων, ἔχει 20 οἰκ. καὶ 100 κατ. Ἡ ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ οἰκογένεια τῶν Ἐγλιούπ-ζατέ (Δημητριάδαι) ζῇ ἀκόμη ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆν Κρυφῶν. Ὡστε τὸ Ἐπανωχώριον ἔχει ἐν συνόλῳ μετὰ τῶν Μωαμεθικῶν 90 οἰκίας καὶ 500 κατ. Τὸ Ἐπανωχώριον ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τῆς θέσεώς του.

Γ. Κατωχώριον.

Οἰκογένειαι: Μαυρόπουλοι, Φελεκίδαι, Κωφίδαι, Ἀμοιρίδαι, Τσαλουχίδαι, Σαββαντίδαι, Παπαδόπουλοι, Θεοφυλάκτου, Χαριτίδαι, Κοκοζίδαι, Κυπαρίδαι, Κουδουκίδαι, Φιλιππίδαι,

Καραμυνίδαι, Χρυσοστεμίδαι, Θυλίδαι, Μουρατίδαι, Διδοιτίδαι, Πασκαλίδαι, Κυριακόπουλοι, Χ' Γρηγοριάδαι, Παπαδόπουλοι Μαυροφρύδαι, Πιστοφίδαι, Μακρίδαι, Θεωρίδαι και Πατραμίδαι.

Συνεικίαι είναι: Τσακάντων, ἐπὶ τοῦ γηλόφου Κουρουζίτα μὲ ναὸν τὸν ρηθέντα τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου. Ἔχει 10 οἰκ. καὶ 50 κατ. Ἐξ αὐτῆς κατὰγονται οἱ Μαυρόπουλοι τὰ μέγιστα ὠρελήσαντες τὴν πατρίδα, μάλιστα ἡ σύζυγος τοῦ μακρῆτου Χ' Ἀθρειαμ, Χ' Δεσποινὴ Μαυροπούλου, δαπάναις τῆς ἑποίας ιδρύθη ἐν τῇ συνεικίᾳ τυχὺν βρύσις, ἥς τὸ ὕδωρ μετεφέρθη ἐξ ἀποστάσεως πλέον τῶν 1500 μέτρων, ἐνῶ πρὶν οἱ κάτοικοι ὑπέφερον πολὺ ἀνευ ποσίμου ὕδατος.

Παπαδάντων μὲ 12 οἰκ. καὶ 60 κατ. Κοκοζάντων, ἐπὶ λοφίσκου ἑναντι τοῦ Τσακάντων μὲ 8 οἰκ. καὶ 40 κατ. Παρασκευάντων μὲ 13 οἰκ. καὶ 65 κατ. Ἐνταῦθα εὐρίσκεται ὁ ναὸς τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων, παρ' ὃν κεῖται ἡ νεόδμητος σχολὴ Κετωχωρίου, κατωτέρω δὲ αὐτοῦ βρύσις ἀνεγερθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Μουρατίδου (1907). Δαβιτάντων μὲ 9 οἰκ. καὶ 45 κατ. καὶ Ἀλεξοπουλάντων μὲ 18 οἰκ. καὶ 75 κατ. ἔχει δὲ καὶ ἀνθηροὺς κήπους. Ὁ συνοικισμὸς Πατραμάντων ἔχει μίαν οἰκ. καὶ 7 κατ. ὁ δὲ Τσακαλάντων 2 οἰκ. καὶ 8 κατ. Ἐν ὅλῳ τὸ Κατωχώριον ἔχει 70 οἰκίας καὶ 350 κατ.

Ἐν συνόλῳ οἱ κάτοικοι τοῦ Σταυρί ἀνέρχονται εἰς 1100 καὶ αἱ οἰκίαι εἰς 220.

Ἐνεκεν τῶν μεταναστεύσεων καὶ τῶν ἰσχνάτως ἐπελθουσῶν μεταβολῶν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ βίου, ἡθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ χωρίου Σταυρί. Αὕτη εἶναι ἐν συντόμῳ ἡ Γεωγραφικὴ καὶ Ἱστορικὴ περιγραφὴ Σταυρί.